

§ 16**Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-2025**

Hemställan från socialnämnden

KS 2020/924

Beslut

1. Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-2025, bilaga 2 till utlåtandet, antas.
2. Stockholms Stadshus AB uppmanas att anta samt att uppmana samtliga bolagsstyrelser att anta Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-2025, bilaga 2 till utlåtandet.

Reservationer

Samtliga ledamöter för Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Feministiskt initiativ reserverar sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget.

Ärendet

Kommunstyrelsens utlåtande behandlas. Utlåtandet gäller Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-2025.

I debatten yttrar sig borgarrådet Jönsson, Alexandra Mattsson Åkerström, Lisa Palm, Karin Gustafsson och Maria Ljuslin.

Förslag till beslut

Borgarrådet Jönsson (L) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt kommunstyrelsens förslag.

Karin Gustafsson (S), Alexandra Mattsson Åkerström (V) och Lisa Palm (Fi) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt Socialdemokraternas och Vänsterpartiets förslag till beslut i kommunstyrelsen.

Beslutsordning

Ordföranden ställer förslagen mot varandra och finner att kommunfullmäktige beslutar enligt kommunstyrelsens förslag.

Signerat av

Detta dokument har signerats digitalt av följande personer

Namn	Datum
CECILIA,BRINCK	2021-06-21
Rana,Nasrindotter	2021-06-21
Björn,Ljung	2021-06-22
Hans Lorentz,Altsjö	2021-06-21

Utlåtande Rotel VIII (Dnr KS 2020/924)

Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-2025

Hemställan från socialnämnden

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. *Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-2025*, bilaga 2 till utlåtandet, antas.
2. Stockholms Stadshus AB uppmanas att anta samt att uppmana samtliga bolagsstyrelser att anta *Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-2025*, bilaga 2 till utlåtandet.

Föredragande borgarrådet Jan Jönsson anför följande.

Ärendet

Socialnämnden har, i enlighet med ett budgetuppdrag år 2020, tagit fram ett reviderat program för att förebygga och bekämpa våld: *Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-2025*.

Programmet omfattar samtliga nämnder och bolag i staden men i olika utsträckning beroende på nämndens eller bolagets ansvarsområden. Vissa nämnder och bolag berörs främst utifrån sin roll som arbetsgivare medan andra berörs av flera av målen och aktiviteterna. Verksamhetsområdena socialtjänst, skola och förskola omfattas av flest mål och aktiviteter.

Beredning

Ärendet har initierats av socialnämnden och remitterats till stadsledningskontoret, arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, valnämnden, äldrenämnden, överförmyndarnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norrmalms stadsdelsnämnd, Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Östermalms stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB, Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor, Kommunstyrelsens pensionärsråd, Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030, Alla Kvinnors Hus, Fryshuset, Funktionsrätt Stockholm, Kvinnors Nätverk, Länsstyrelsen Stockholm, Länsstyrelsen Östergötland, Mångkulturellt Centrum, Nationellt centrum för kvinnofrid, Origo, Polisregion Stockholm, Region Stockholm, Riksorganisationen GAPF - Glöm aldrig Pela och Fadime, RFSL Stockholm, ROKS, Rädda Barnen, Somaya kvinno- och tjejjour, Stockholms tingsrätt, Sveriges Kvinnolobby, Terrafem och Unizon.

Kyrkogårdsnämnden har svarat med ett kontorsyttrande. Trafiknämnden har avböjt att svara på remissen. Exploateringsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, valnämnden, överförmyndarnämnden, Kommunstyrelsens pensionärsråd, Alla Kvinnors Hus, Fryshuset, Kvinnors nätverk, Länsstyrelsen Östergötland, Mångkulturellt Centrum, Nationellt centrum för kvinnofrid, Origo, Polisregion Stockholm, Riksorganisationen GAPF - Glöm aldrig Pela och Fadime, RFSL Stockholm, Rädda Barnen, Somaya kvinno- och tjejjour, Stockholms tingsrätt, Sveriges Kvinnolobby och Terrafem har inte inkommit med svar.

Stadsledningskontoret ställer sig positivt till det reviderade programmet Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025.

Arbetsmarknadsnämnden anser att programmet är angeläget, välskrivet och enkelt att följa.

Fastighetsnämnden anser att programmet ger tillräcklig kunskap och riktning för verksamheten.

Idrottsnämnden ser positivt på programmet och har inget att erinra mot eller anföra ytterligare rörande Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025.

Kulturnämnden instämmer i programmets analys och förslag till mål.

Kyrkogårdsförvaltningen anser att den del av programmet, som avser arbetsgivarperspektivet kan med fördel arbetas in i kyrkogårdsförvaltningens "Handlingsprogram vid hot om våld".

Servicenämnden anser att det är positivt att programmet har inkluderat arbetsgivarperspektivet och ser fram emot och kommer att delta i stadens insatser för kompetenshöjning för att öka chefers medvetenhet och förmåga att kunna stötta medarbetare i dessa situationer.

Utbildningsnämnden ställer sig positiv till förslaget.

Äldrenämnden ställer sig bakom socialnämndens förslag till nytt program.

Bromma stadsdelsnämnd ställer sig huvudsakligen positiv till föreslaget program.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd anser bland annat att det är bra att programmet tar upp flera olika typer av våld.

Farsta stadsdelsnämnd ställer sig övergripande positiv till det nya programmet.

Hägersten-Ålvsjö stadsdelsnämnd är i stort positiv till programmets innehåll och struktur.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd är i stort positiv till Stockholms stads program som utgår från den regionala strategin för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län men anser att programmet skulle delas upp i två program.

Kungsholmens stadsdelsnämnd är positiv till att barnrättsperspektivet är tydligt, att programmet är nära sammankopplat med den regionala strategin för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län samt att arbetsgivarperspektivet inryms i programmet.

Norrmalms stadsdelsnämnd ställer sig i huvudsak positiv till programmets innehåll och struktur.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd anser att programmet är bra och tydligt.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd ställer sig överlag positiv till förslaget till nytt program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation.

Skärholmens stadsdelsnämnd ställer sig bakom förslaget till ett nytt program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd ställer sig positiv till det nya programmet och att målgruppen utvidgats.

Södermalms stadsdelsnämnds uppfattning är sammanfattningsvis att det är ett ambitiöst och väl genomarbetat förslag till nytt program.

Östermalms stadsdelsnämnd är positiv till att stadens nya program omfattar fler typer av våld än tidigare.

Stockholms Stadshus AB anser att programmets syfte att förebygga våld och att ge stöd och skydd när det likväl sker är positivt.

Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor anser att det är bra att programmet utökats till att förebygga olika typer av våld och att ge stöd och skydd när det sker.

Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030 uppfattar förslaget till program som genomarbetat och med många ambitiösa planer som kan göra stor skillnad.

Funktionsrådet Stockholm är positiva till att staden aktivt arbetar med frågan om våld i nära relationer och lägger fram konkreta förslag till åtgärder på olika nivåer.

Länsstyrelsen Stockholm ser positivt på den analys som gjorts för Stockholms stads arbete med våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck.

Region Stockholm anser att Stockholms stad har tagit fram ett ambitiöst förslag som innefattar nya målgrupper och förstärker stadens arbete mot våld i nära relationer inom flera olika områden.

ROKS ser positivt på att Stockholms stad utökar sitt program med att även innefatta våld i nära relation, våld i hederns namn, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld.

Unizon ser positivt på att staden väljer att ha ett särskilt program mot våld.

Mina synpunkter

Varje människas rätt till frihet och ett värdigt liv är helt grundläggande för vårt samhälle. Vi måste fortsätta att utveckla vårt arbete för utsatta grupper så att

ingen människas liv begränsas på grund av våld eller förtryck. Jag välkomnar därför Stockholms stads nya program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation.

Det nya programmet är en vidareutveckling av programmet för perioden 2017 – 2020. Socialnämnden har tydligt tagit fasta på de slutsatser som lyftes i den rapport från Sweco som har tjänat som underlag till det nya programmets utformning, vilket stadsledningskontoret tar upp i sitt yttrande. Ansvaret för uppföljningen har förtydligats. Därtill ansvarar nu varje nämnd och bolagsstyrelse för att genomföra angivna aktiviteter samt för att följa upp dem och de indikatorer de berörs av. Målgruppen för programmet har också utökats till att även inkludera individer utsatta för människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld. Det finns för den nya programperioden nu ett tydligare fokus på att programmet är styrande och något stadens nämnder ska arbeta aktivt med. Något som jag välkomnar.

Det nya programmet har samordnats med Operation Kvinnofrid som är ett samarbete mellan flera myndigheter inom Stockholms län som gemensamt arbetar för att förebygga och bekämpa våld i nära relation. Detta för att ge mer samlad kraft och förbättra möjligheterna till samhandling med polisen och andra regionala aktörer.

Det är ett ambitiöst nytt program som innefattar nya målgrupper och förstärker stadens arbete mot våld i nära relationer inom flera olika områden. Programmet består av sju mål:

- Stadens verksamheter arbetar våldsförebyggande.
- Våldsutövare har tillgång till återfallsförebyggande insatser utifrån sina behov.
- Stadens verksamheter arbetar aktivt för att upptäcka våldsutsatta vuxna och barn samt våldsutövare.
- Våldsutsatta vuxna och barn har tillgång till insatser utifrån sina behov.
- Våldsutsatta vuxna och barn medverkar i brottsutredningar.
- Stadens verksamheter arbetar med systematisk kunskapsutveckling.
- Stadens verksamheter använder metoder och insatser som vilar på evidens och/eller på beprövad erfarenhet.

Det har tydliggjorts vilka som är programmets målgrupper. Därtill har programmets sju mål kopplats till de överenskomna målen i Operation Kvinnofrid. Det ökar möjligheterna till regional samhandling, med såväl andra kommuner, Region Stockholm och statliga myndigheter, samtidigt som stadens

förvaltningar, stiftelser och bolag inte behöver arbeta parallellt med flera olika programområden inom området.

Som även framkommer i flera av yttrandena från remissinstanserna så är bostadsfrågan en av de viktigaste frågorna när en våldsutsatt som sökt skydd och stöd ska vidare ut i ett självständigt liv. Ingen ska behöva leva med våld i hemmet eller under hedersförtryck. Stockholms stad driver idag fyra egna skyddade boenden som hjälper våldsutsatta. Utöver dem använder staden även regelbundet ett tjugotal externa skyddade boenden för placering där de flesta drivs av ideella föreningar eller stiftelser. Även stadens bostadssociala resurs, SHIS, är en viktig samverkanspart. Det är viktigt att det finns ett välfungerande samarbete mellan stadens egna verksamheter och civilsamhället.

Bostadsförmedlingen i Stockholm AB ska i samarbete med socialnämnden och stadsdelsnämnderna i år genomföra åtgärder och nödvändiga ändringar samt se över hela processkedjan för att säkerställa att personer som är utsatta för våld i nära relation och har rätt till förtur också får tillgång till det. Vi ser framför oss att socialtjänstens bedömningar kommer ges större tyngd i bedömningarna framöver och att antalet förtur därmed sannolikt kommer att öka.

Jag ställer mig, i likhet med flera av remissinstanserna, mycket positiv till att det nya programmet lyfter fram samverkan och samhandling mellan samhällets aktörer som särskilt viktigt. Det handlar om komplexa samhällsproblem som därför kräver uppmärksamhet och samhandling från hela samhället. Här spelar civilsamhället en viktig roll genom kvinnojourerna som, förutom att erbjuda skyddat boende, genomför ett omfattande arbete i form av rådgivning och stöd till våldsutsatta. Stockholms stads ekonomiska stöd till dessa organisationer är viktigt.

Jag vill vidare understryka behovet av att arbeta förebyggande i ett tidigt skede. Det är av yttersta vikt att motarbeta destruktiva mansnormer samt informera barn och unga om varje individs kroppsliga integritet. Detta arbete ska särskilt fokusera på pojkar och unga män då det våld som utövas i nära relationer ofta handlar om just mäns våld mot kvinnor.

En välfungerande skolgång är en av de enskilt viktigaste skyddsfaktorerna för unga och det är därför viktigt att skolan tydligt inkluderas i stadens arbete mot våld i nära relationer. Både för att förebygga och upptäcka förekomsten av våld i ungas nära relationer. Det tidiga våldspreventiva arbetet som bedrivs bland annat genom programmet Mentorer i våldsprevention (MVP) i stadens skolor är ett bra exempel på detta. Genom ökad empati, kunskap och medvetenhet skapar programmet en öppning för unga individer för att ta till sig allvaret i problemet med framförallt killars och mäns våld.

Frihet från våld och förtryck är en grundläggande förutsättning för självständighet och möjlighet att förverkliga sina drömmar. Varje människas frihet måste försvaras. Stadens nya program är en viktig del i detta arbete som jag hoppas ska bidra till att göra Stockholm till en stad fri från våld.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-2025.
3. Analys Våld i nära relationer.

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden Karin Wanngård, Jan Valeskog och Karir Kasirga (alla S) enligt följande.

Vi föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Förslaget till program godkännes delvis
2. Därutöver anföras följande

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att programmet omfattar och lyfter fram fler målgrupper.

Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå. Men vi anser att programmet behöver kompletteras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter. Vi ställer oss kritiska till att man inte har förändrat programmet efter att den var ute på remiss – trots att det har inkommit flera viktiga synpunkter från remissinstanserna. Vi vill särskilt lyfta fram ROKS och Unizon som framför många bra synpunkter och som borde fått utrymme i programmet. Länsstyrelsen har även kloka inspel om programmets giltighetstid och att indikatorerna bör ses över för att möjliggöra uppföljning av samtliga typer av våld som programmet innefattar. Det gäller även synpunkten om att se över begreppen som används i programmet, till exempel föreslår Länsstyrelsen att det ska stå barn istället för minderåriga.

Vi ser det som problematiskt att i beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum, att det är män som i de allra flesta fall är förövarna. Denna kritik lyfts

också förtjänstfullt av Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030, Unizon och Roks i deras remissvar.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet och att deras synpunkter under remissrundan tagits till vara.

Det är bra att stadens program har liknande struktur och målsättningar som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Men det är därför problematiskt att man i programmet har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa "Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är "normalt" och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt." Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas. Utbildningsförvaltningen och Länsstyrelsen lyfter samma kritik i sina remissvar.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten "Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning." ska föras in under mål 7.

Särskilt utsatta/sårbara grupper berörs bara i förbifarten. Socialnämnden har vid ett flertal tillfällen mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas tydligare för att öka kunskapen bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller flera funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper. Funktionsrätt Stockholm tar i sitt remissvar upp vikten av att personer med funktionsnedsättning lyfts fram i ett eget avsnitt så det blir synligt att denna grupp behöver hanteras särskilt och delvis inte passar in under ordinärt stöd och hjälp. Detta eftersom personer med funktionsnedsättning i många fall har en komplicerad beroendeställning gentemot den som utövar våldet – det kan vara både vårdgivare och anhöriga – som ens vardag och stöd är beroende av. Stödet behöver anpassas utefter detta.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Borgarrådet skriver i mina synpunkter att många lyfter bostadsfrågan

som viktig för att kvinnor ska kunna lämna men han fastnar vid enskilda insatser istället för att beröra kärnfrågan: nämligen en fungerande bostadsmarknad. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Majoriteten måste sluta med att ombilda hyresrätter och istället se till att de allmännyttiga bostadsbolagen bygger hyresrätter och Stockholmsbostäder. Om man menar allvar med att alla ska kunna vara fria i Stockholm måste man göra mer än att säkra det akuta skyddet. Utöver att säkra det allmänna bostadsbeståndet finns det också ett behov av att få till fler genomgångsbostäder till SHIS.

Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fänga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex. Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer "Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen. (Stadsdelsnämnderna)." Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet. Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum. Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är ut-

satt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Vi tror att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer i övrigt och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Det är ett omfattande program med stora formuleringar och med de kompletteringar som vi föreslår kan arbetet med dessa frågor förbättras, men det behövs också tillskjutas resurser för att allt programmet omfattar ska gå att genomföra. Staden behöver också säkerställa att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Kvinnojourerna bedriver dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Det går inte att nog understryka betydelsen av arbetet som genomförs av de frivilliga krafterna. Det är viktigt att säkerställa att jourerna har stabila och långsiktiga ekonomiska förutsättningar att bedriv sitt arbete. Idéburet offentligt partnerskap (IOP) är ett sätt att säkra kvinnojourers framtid.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. *Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-2025*, bilaga 2 till utlåtandet, antas.
2. Stockholms Stadshus AB uppmanas att anta samt att uppmana samtliga bolagsstyrelser att anta *Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-2025*, bilaga 2 till utlåtandet.

Stockholm den 2 juni 2021

På kommunstyrelsens vägnar:
ANNA KÖNIG JERLMYR

Jan Jönsson

Hans Altsjö

Reservation anfördes av Karin Wanngård, Jan Valeskog och Kadir Kasirga (alla S) och Rashid Mohammed och Torun Boucher (båda V) med hänvisning till Socialdemokraternas reservation i borgarrådsberedningen.

Ersättaryttrande gjordes av Lisa Palm (Fi) med hänvisning till Socialdemokraternas reservation i borgarrådsberedningen.

Ersättaryttrande gjordes av Lisa Palm (Fi) enligt följande.

Utöver det gemensamma förslaget till beslut med Socialdemokraterna och Vänsterpartiet vill vi anförda följande:

Precis som borgarrådet bekräftar så är frågan om bostad en av de viktigaste för kvinnor och barn som försöker lämna en våldsutövande man. Den som utsatts för våld har en lång process av att bearbeta trauma såväl som att bygga upp sitt liv i frihet. Det är därför glädjande att man nu har uppdragit bostadsförmedlingen att i samverkan med socialnämnden se över processkedjan för förturslägenheter. Vi oroar oss dock för att de två regler som leder till en stor del av alla avslag kommer att bli kvar. Det gäller frågan om tvåårsregeln och kravet på skuldfrihet. Feministiskt initiativ menar att dessa två regler genast ska tas bort för att säkra att alla kvinnor och barn som behöver lämna en våldsutövande man får chansen till ett tryggt boende.

Remissammanställning

Ärendet

Socialnämnden har, i enlighet med ett budgetuppdrag år 2020, tagit fram ett reviderat program för att förebygga och bekämpa våld: *Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025*.

Programmet omfattar samtliga nämnder och bolag i staden men i olika utsträckning beroende på nämndens eller bolagets ansvarsområden. Vissa nämnder och bolag berörs främst utifrån sin roll som arbetsgivare medan andra berörs av flera av målen och aktiviteterna. Verksamhetsområdena socialtjänst, skola och förskola omfattas av flest mål och aktiviteter.

Socialnämnden

Socialnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 16 juni 2020 följande.

1. Socialnämnden godkänner program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation.
2. Ärendet överlämnas till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av Alexandra Mattsson Åkerström, Jackie Nylander båda (V), Karin Gustafsson, Anders Göransson, Lotten Hammar alla (S), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Anna Rantala Bonnier (Fi) som instämde i förslag till beslut och reservation från Socialdemokraterna och Vänsterpartiet.

Socialförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 8 maj 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen föreslår att nämnden godkänner program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025 och överlämnar det till kommunstyrelsen.

Beredning

Ärendet har initierats av socialnämnden och remitterats till stadsledningskontoret, arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, valnämnden, äldrenämnden, överförmyndarnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norrmalms stadsdelsnämnd, Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Östermalms stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB, Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor, Kommunstyrelsens pensionärsråd, Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030, Alla Kvinnors Hus, Fryshuset, Funktionsrätt Stockholm, Kvinnors Nätverk, Länsstyrelsen Stockholm, Länsstyrelsen Östergötland, Mångkulturellt Centrum, Nationellt centrum för kvinnofrid, Origo, Polisregion Stockholm, Region Stockholm, Riksorganisationen GAPF - Glöm aldrig Pela och Fadime, RFSL Stockholm, ROKS, Rädda Barnen, Somaya kvinno- och tjejjour, Stockholms tingsrätt, Sveriges Kvinnolobby, Terrafem och Unizon. Kyrkogårdsnämnden har svarat med ett kontorsyttrande. Trafiknämnden har avböjt att svara på remissen. Exploateringsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, valnämnden, överförmyndarnämnden, Kommunstyrelsens pensionärsråd, Alla Kvinnors Hus, Fryshuset, Kvinnors nätverk, Länsstyrelsen Östergötland, Mångkulturellt Centrum, Nationellt centrum för kvinnofrid, Origo, Polisregion Stockholm, Riksorganisationen GAPF - Glöm aldrig Pela och Fadime, RFSL Stockholm, Rädda Barnen, Somaya kvinno- och tjejjour, Stockholms tingsrätt, Sveriges Kvinnolobby och Terrafem har inte inkommit med svar.

Innehållsförteckning	Sid
Stadsledningskontoret.....	15
Arbetsmarknadsnämnden	16
Fastighetsnämnden	18
Idrottsnämnden	19
Kulturnämnden	20
Kyrkogårdsförvaltningen.....	21
Servicenämnden	22
Utbildningsnämnden.....	22
Äldrenämnden	24
Bromma stadsdelsnämnd.....	27
Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd	28
Farsta stadsdelsnämnd	31
Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd.....	32
Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd	34
Kungsholmens stadsdelsnämnd.....	34
Norrmalms stadsdelsnämnd.....	36
Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd.....	37
Skarpnäcks stadsdelsnämnd	39
Skärholmens stadsdelsnämnd	40
Spånga-Tensta stadsdelsnämnd	42
Södermalms stadsdelsnämnd.....	43
Östermalms stadsdelsnämnd.....	44
Stockholms Stadshus AB.....	47
Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor.....	48
Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030	49
Funktionsrätt Stockholm.....	50
Länsstyrelsen Stockholm.....	52

Region Stockholm	58
ROKS	60
Unizon	64

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 18 november 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsledningskontoret ställer sig positivt till det reviderade programmet *Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025*.

Programmets vision ligger nära skrivningar i *Möjligheternas Stockholm, Vision 2040*. Även i kommunfullmäktiges budget för Stockholms stad 2020 och 2021 finns skrivningar som går i linje med det föreslagna programmet.

Stadsledningskontoret välkomnar att stadens program är nära sammankopplat med den regionala strategin för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län som tillkommit inom ramen för länets myndighetsgemensamma samverkansplattform Operation kvinnofrid. En bred samverkan krävs, både inom staden och med externa aktörer, för att förebygga och bekämpa våld.

Socialförvaltningen har inte inkluderat en redovisning av ekonomiska konsekvenser för programmets genomförande. Stadsledningskontoret bedömer att arbetet med programmets utökade målgrupper samt det fortsatta behovet av kunskapsutveckling inte bör leda till kostnadsökningar utan bör kunna genomföras inom ordinarie budget.

Nytt för det reviderade programmet är att ett arbetsgivarperspektiv inkluderas. Det innebär att programmet även tar upp att staden i sin roll som arbetsgivare vid behov ska stödja medarbetare som är utsatta för våld från närstående.

Stadsledningskontoret anser också att socialnämnden i det reviderade programmet har tagit fasta på de slutsatser som Sweco lyfte fram i den rapport som har tjänat som underlag till programmets utformning. En slutsats handlar om behovet av en ökad tydlighet kring vem som ansvarar för de olika delarna av genomförandet. Med den struktur som målen har i det reviderade programmet, med utpekade nämnder som ansvarar för aktiviteterna samt indikatorer bedömer stadsledningskontoret att det finns en tydlighet kring ansvar och uppföljning.

En annan slutsats i Swecos rapport handlar om att intersektionella perspektiv på våldet behöver förtydligas, det vill säga att olika maktordningar och diskrimineringsgrunder påverkar och ibland förstärker varandra. Stadsledningskontoret anser att det i programmet finns en balans mellan att synliggöra att kvinnor är i majoritet bland de

utsatta och att män är i majoritet bland förövarna, samtidigt som beskrivningarna av de olika typer av våld som omfattas av programmet delvis beskrivs könsneutralt. Andra diskrimineringsgrunder som tas upp är ålder, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck, funktionsnedsättning och etnisk tillhörighet.

Arbetsmarknadsnämnden

Arbetsmarknadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 8 december 2020 följande.

1. Arbetsmarknadsnämnden beslutade att hänvisa till förvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande över remissen.
2. Arbetsmarknadsnämnden beslutade att justera paragrafen omedelbart.

Reservation anfördes av Salar Rashid m.fl. (S) och Rashid Mohammed m.fl. (V), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Farida Al-Abani (Fi) som instämde i förslag till beslut och reservation från Socialdemokraterna och Vänsterpartiet.

Arbetsmarknadsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 26 november 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Programmet utgår från det av kommunfullmäktige antagna målet "Stockholm är en trygg, säker och välskött stad att bo i och vistas i" vilket arbetsmarknadsförvaltningen tycker känns logiskt och ger programmet hög prioritet. Förvaltningen anser att programmet är angeläget, välskrivet och enkelt att följa. Mål, indikatorer och aktiviteter är relevanta och logiska utifrån programmets utformning. Omfattning och detaljnivå är bra avvägd med möjligheter att ytterligare fördjupa sig i andra källor för den som så önskar. Programmet avser att skifta fokus från den som utsätts till utövaren vilket uppfattas som positivt.

Arbetsmarknadsförvaltningen har varit representerad i den arbetsgrupp som tagit fram programmet, och förvaltningens verksamheter har informerats och haft möjlighet att lämna synpunkter under arbetets gång.

Programmet uttrycker att staden framförallt har ansvar för att inom socialtjänsten, skolan och förskolan arbeta förebyggande inom de områden som programmet omfattar. Arbetsmarknadsnämndens verksamhet inom arbetsmarknadsområdet utförs i stor utsträckning med socialtjänstlagen som grund.

Utifrån ett arbetsgivarperspektiv anser förvaltningen att det är angeläget att sprida kunskap i alla led hos chefer och medarbetare i enlighet med programmet. Då endast en mindre andel av alla studerande vid stadens vuxenutbildning läser på en skola inom

egenregin är det viktigt att säkerställa att även personal hos externa utförare får ta del av den viktiga kompetensutvecklingen på området.

Arbetsmarknadsförvaltningen ansvarar för flera indikatorer och aktiviteter kopplade till programmets sju mål. Aktiviteterna handlar framförallt om att sprida information till verksamheter och medborgare. Programmets mål, indikatorer och aktiviteter känns relevanta och logiska utifrån programmets utformning och ambitionsnivå. Nedan följer en redovisning av de mål och indikatorer där förvaltningen har särskilda kommentarer.

Mål 1 Stadens verksamheter arbetar våldsförebyggande

Indikator: Andel individer av de flyktingar (enligt förordning 2010:1122) som kommunen tagit emot som har eller har haft samhällsorientering som aktivitet i kommunens regi.

(Arbetsmarknadsnämnden)

Arbetsmarknadsförvaltningen anser att målet är brett och omfattar många olika verksamheter vilket också speglas i de aktiviteter som är kopplade till målet. De två indikatorerna kopplade till målet speglar dock inte bredden i målet. Förvaltningen ser en problematik med att den allra första indikatorn i det inledande och övergripande målet fokuserar på målgruppen för samhällsorienteringen, flyktingar. Gruppen flyktingar är relativt liten i relation till hela målgruppen för programmet, medan betoningen på flyktingar i den inledande indikatorn kan leda tanken till att just den målgruppen är en central målgrupp för programmet.

Arbetsmarknadsförvaltningen instämmer i att samhällsorienteringen har en viktig förebyggande roll att spela inom området våld i nära relationer, men delmålgruppen är relativt liten i relation till hela målgruppen för programmet. Med tanke på att målet endast innehåller två indikatorer blir balansen dessutom missvisande i helheten.

Mål 3 Stadens verksamheter arbetar aktivt för att upptäcka våldsutsatta vuxna och barn samt våldsutövare

Indikator: Andel enheter, som möter barn, unga, vuxna och äldre, som använder rutinfrågor för att upptäcka våld (Stadsdelsnämnderna)

Inom Jobbtorg Stockholm används rutinfrågor för att upptäcka våld och förvaltningen bedömer att även arbetsmarknadsnämnden skulle kunna ta ansvar för denna indikator.

Fastighetsnämnden

Fastighetsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 24 november 2020 följande.

1. Fastighetsnämnden godkänner och överlämnar kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Fastighetsnämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

Reservation anfördes av Jan Valeskog m.fl. (S), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Clara Lindblom m.fl. (V), *bilaga 1*.

Fastighetskontorets tjänsteutlåtande daterat den 8 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Fastighetskontoret berörs främst av programmet utifrån rollen som arbetsgivare. Arbetsgivarens ansvar är att tillhandahålla en trygg och säker arbetsmiljö där det finns förutsättningar och möjligheter att upptäcka om medarbetare utsätts för våld av närstående. Arbetsmiljön och ledarskapet ska även bidra till att ge medarbetare stöd om sådan situation uppstår.

Kontoret ska säkerställa att vi arbetar systematiskt med bland annat arbetsmiljöfrågor, företagshälsovård, medarbetarenkät, medarbetarsamtal och löpande samtal med närmaste chef. Detta för att skapa förutsättningar för att våld från närstående kan upptäckas på arbetet. Kontoret behöver också säkerställa att chefer och ledare har kompetens och ett systematiskt arbetssätt för att upptäcka om medarbetare har problem, även i situationer när det ännu inte påverkar arbetet. Det kan exempelvis handla om att följa upp sjukfrånvaro och skapa en dialog kring medarbetares fysiska och psykosociala hälsa, även utanför arbetet.

När arbetsgivaren kan konstatera att en medarbetare utsätts för någon form av våld, är det viktigt att det finns rutiner och arbetssätt för att säkerställa stöd till medarbetaren att klara fortsatt arbete. Det kan handla om att erbjuda företagshälsovård, anpassa arbetsuppgifter vid behov samt hjälpa till att hitta ytterligare stöd beroende på situation.

Kontoret anser att programmet ger tillräcklig kunskap och riktning för verksamheten. Programmet är tydligt i vilka förväntningar som finns på staden och förvaltningarna som arbetsgivare, utifrån syfte att förebygga, upptäcka samt stödja vid våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt sexuellt våld oberoende relation.

Idrottsnämnden

Idrottsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 24 november 2020 följande.

1. Idrottsnämnden godkänner förvaltningens svar på remissen och överlämnar det till kommunstyrelsen.
2. Idrottsnämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

Reservation anfördes av Tobias Johansson m.fl. (V) och Alexander Ojanne m.fl. (S), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Karin Ernlund m.fl. (C), Bo Sundin m.fl. (M), Daniele Fava (L), Minna Thullberg (MP) och Nike Örbrink (KD), *bilaga 1*.

Idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 28 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på programmet och har inget att erinra mot eller anföra ytterligare rörande Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025.

Konsekvenser för barn

Barn är en prioriterad fråga i programmet under fokusområdet ”Barn ska vara trygga och skyddas mot fysiskt och psykiskt våld”. Stadens verksamheter ska arbeta förebyggande och skydda barn från att utsättas för fysiskt och psykiskt våld, av vuxna och andra barn, eller hedersrelaterat våld och förtryck.

Detta sker inom förvaltningens egna verksamheter samt genom samarbete med de organisationer och föreningar som kontinuerligt befinner sig på stadens idrottsanläggningar samt i lokaler som delfinansieras av idrottsnämnden föreningsstöd.

Jämställdhetsanalys

Våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution och människohandel och sexuellt våld oberoende relation är i stor utsträckning uttryck för en ojämlik maktrelation mellan män och kvinnor. Kvinnor är i stark majoritet bland dem som utsätts, och män är förövare. Programmet är ett verktyg för att arbeta strukturerat, långsiktigt och med hög kvalitet mot olika typer av våld och av stor vikt för en strävan efter jämställdhet.

Kulturnämnden

Kulturnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 24 november 2020 följande.

1. Kulturnämnden överlämnar förvaltningarnas tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Ärendet justeras omedelbart.

Reservation anfördes av Torun Boucher m.fl. (V) och Mirja Räihä m.fl. (S), *bilaga 1*.

Ersättaryttrande gjordes av Madeleine Kaharascho Fridh (Fi) som instämde i förslag till beslut och reservation från Socialdemokraterna och Vänsterpartiet.

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 29 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

- A. Kulturförvaltningen och stadsarkivet instämmer i programmets analys och förslag till mål. Att utsättas för våld direkt eller indirekt får ofta allvarliga konsekvenser för den drabbade. Våld får också stora konsekvenser för samhället i stort i form av ökad otrygghet och kostnader för sjukvård och rehabilitering. Arbetet mot våld och för en ökad trygghet har en mycket hög prioritet för kulturförvaltningen och stadsarkivet, precis som i Stockholms stad som helhet.
- B. För att lyckas i arbetet krävs samverkan inom staden samt med civilsamhället och andra berörda aktörer. Kulturförvaltningen samarbetar redan idag med många olika aktörer, både stadsövergripande och i specifika stadsdelar, kring våldsförbyggande och trygghetsskapande. Programmet är bra utgångspunkt för att skapa en än mer välfungerande och långsiktig samverkan där alla aktörer bidrar utifrån sina respektive uppdrag och ansvarsområden.
- C. Programmet slår fast att kulturnämnden är en av de ansvariga nämnderna för två specifika aktiviteter. Kulturförvaltningen och stadsarkivet har följande synpunkter gällande dessa aktiviteter:

Mål 3: Stadens verksamheter arbetar aktivt för att upptäcka våldsutsatta vuxna och barn samt våldsutövare.

Aktivitet: Sprida lättillgänglig information på flera språk om stöd- och skyddsinsatser via de arenor och verksamheter där barn, unga, vuxna och äldre vistas.

Synpunkter: Kulturförvaltningens och stadsarkivets publika verksamheter ger stockholmarna möjlighet att använda sig av kulturens offentliga rum, såsom bibliotek, museer, arkiv eller evenemang. Särskilt biblioteken fungerar som ett viktigt och tillgängligt offentligt rum för stadens medborgare och har årligen ett stort antal besökare i alla åldrar. Kulturförvaltningen erbjuder även flera arenor som särskilt riktar sig mot barn och unga, så som kulturskolan och festivalen We Are Sthlm. Det finns därför goda förutsättningar att genom förvaltningarnas publika verksamheter och kommunikationskanaler (både digitala och fysiska) nå ut med information till programmets målgrupper.

Mål 6: Stadens verksamheter arbetar med systematisk kunskapsutveckling.

Aktivitet: Yrkesverksamma inom skola, fritid, socialtjänst, kultur och arbetsmarknad utbildar sig kring våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck inklusive barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning, prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation.

Synpunkter: Kulturförvaltningen och stadsarkivet ser positivt på utbildningsinsatser för att höja medarbetares kompetens inom de områden som programmet omfattar. Detta är viktigt för att medarbetarna ska kunna arbeta förebyggande, identifiera tecken på våld samt kunna agera då våld har förekommit. Utbildningsinsatser bör, i största möjliga mån, vara anpassade efter verksamhetens olika behov och erbjudas i stadens regi.

Kyrkogårdsförvaltningen

Kyrkogårdsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 28 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen föreslår att nämnden godkänner ”Program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025” och överlämnar det till stadsledningskontoret, för sammanställning till kommunstyrelsen.

Den del av programmet, som avser arbetsgivarperspektivet kan med fördel arbetas in i kyrkogårdsförvaltningens ”Handlingsprogram vid hot om våld”.

Servicenämnden

Servicenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 november 2020 följande.

Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Reservation anfördes av Ingela Edlund m.fl. (S) och Ann-Christine Östling m.fl. (V), *bilaga 1*.

Serviceförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 15 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Servicenämnden har inte ett uttalat uppföljningsansvar i programmet för något mål eller någon indikator eller aktivitet, utan berörs främst utifrån arbetsgivarperspektivet.

Förvaltningen anser att det är positivt att programmet har inkluderat arbetsgivarperspektivet och ser fram emot och kommer att delta i stadens insatser för kompetenshöjning för att öka chefers medvetenhet och förmåga att kunna stötta medarbetare i dessa situationer.

Förvaltningen anser att det är positivt att programmet har en tydlig koppling till Agenda 2030.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 19 november 2020 följande.

1. Utbildningsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Beslutet justeras omedelbart.

Reservation anfördes av Kadir Kasirga (S) och Tina Kratz (V), *bilaga 1*.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 28 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Utbildningsförvaltningen ställer sig positiv till förslaget, men önskar framföra följande synpunkter och förslag.

Programmet har en detaljerad utformning med såväl indikatorer som preciserade aktiviteter som utpekade ansvariga nämnder ska genomföra. Flertalet andra program i staden ringar i de strategiskt viktiga områdena som stadens olika nämnder och bolag

ska arbeta med och överlämnar åt respektive nämnd och bolag att utforma mål och aktiviteter. Detta skapar en flexibilitet för att löpande anpassa insatserna utifrån förändrade behov och förutsättningar och är därför att föredra.

I programmets aktivitetslistor pekats i flera fall flera nämnder ut som ansvariga. Utbildningsförvaltningen ser att det finns ett behov av att förtydliga när fler nämnder ansvarar för en aktivitet om det är någon nämnd som är utpekad som ansvarig för att leda och samordna aktiviteten.

Arbetsgivarperspektivet är nytt i programmet. Det är angeläget att det finns stadsövergripande stödmaterial, kunskap och gemensamma förhållningssätt för att hantera och identifiera de frågor stadens nämnder och bolag ställs inför i egenskap av arbetsgivare kopplade till de frågor som lyfts i programmet. Det kan övervägas om det finns behov av att ta fram stödmaterial som är mer generellt och kan användas av till exempel de arbetsgivare som utför insatser på stadens uppdrag eller av arbetsgivare som ställs inför den här problematiken utan direkt koppling till kommunen som organisation.

Utbildningsförvaltningen framhåller att man vid skrivningar om anmälan till socialtjänsten bör förtydliga vilka yrkesgrupper och medarbetare som är anmälningsskyldiga att genast anmäla till socialtjänsten om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.

Det nya programmet omfattar fler målgrupper och har ett långt namn. Förvaltningen föreslår att man hittar ett förkortat namn på programmet, för att underlätta implementering och arbetet med programmet i vardagen.

Förvaltningen anser att det behöver övervägas hur man kan inkludera fristående förskolor och skolor i stadens förebyggande arbetet mot våld och vem som ansvarar för detta. I programmet bör det framgå hur fristående förskolor, skolor och andra privata aktörer kan få information om programmet och även kunna erbjudas att delta i kampanjer som riktar sig till barn, unga, vuxna och äldre.

Förvaltningen föreslår att man i texten för aktiviteten om att genomföra kampanjer före sommarlov ändrar till att skriva lov. Detta för att vi vet att barn- och tvångsaktenskap, uppfostningresor samt könsstympning kan förekomma även i anslutning till andra lov och ledigheter.

Förvaltningen saknar en analys i programmet som synliggör hur olika målgrupper kan ha behov av kombinerade och olika insatser utifrån till exempel kön, sexuell läggning, funktionsnedsättning, etnicitet eller ålder.

Utbildningsförvaltningen anser att normkritik i dagsläget är ett bättre begrepp än normmedvetenhet, då normkritik är ett begrepp som används och är allmänt känt inom både förskola och skola. Normkritik ger en signal om att vi ständigt behöver ha en kritisk och ifrågasättande syn på normer och maktordning i våra verksamheter och i det dagliga arbetet för att till exempel upptäcka och förebygga våld.

Förvaltningen anser också att det är viktigt att vid skrivningen om begreppet om barnets bästa lyfta in barnkonventionen och att konventionen blev lag i Sverige den 1 januari 2020. Förvaltningen föreslår även att artikel 19 i barnkonventionen, om barnets rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld och mot vanvård eller utnyttjande av

föräldrar eller andra vårdnadshavare, nämns i kontexten, då den är central i detta sammanhang.

Förvaltningen föreslår att vid beskrivning av våldformen *försummelse* även inkludera barn, eftersom barn är en särskilt utsatt grupp då de är i beroendeställning till vårdnadshavare och vuxna.

Vidare föreslår förvaltningen att man i programmet förtydligar att begreppet skola inkluderar alla skolformer såsom förskola, fritidshem, förskoleklass, grundskola, grundsärskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola och specialskola.

Under de senaste åren har utbildningsförvaltningen påbörjat ett strukturerat arbete mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld. Detta arbete behöver fortsätta. Det nya programmet har nya målgrupper, vilket kommer att ställa krav på en breddad kompetens och grundläggande kunskaper hos elevhälsans personal och skolledningar. Fler målgrupper och områden kommer att påverka möjligheten till att fördjupa kunskaperna inom våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, sex mot ersättning människohandel för sexuella tjänster och sexuellt våld oberoende relation. En av begränsningar är att hitta tid för kompetensutveckling i skolans vardag.

Under mål 4 står ”Skapa och implementera rutiner för att säkerställa skolgång för barn i skyddat boende”. Förvaltningen anser att begreppet ”skolgång” behöver förtydligas om man avser alla skolformer eller om det bara gäller vissa skolformer.

Äldrenämnden

Äldrenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 november 2020 följande.

1. Äldrenämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen och överlämnar det till kommunstyrelsen.
2. Äldrenämnden beslutar om omedelbar justering.

Reservation anfördes av Mirja Räihä m.fl. (S) och Robert Mjörnberg m.fl. (V), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Erik Slottner (KD), Yvonne Fernell-Ingelström m.fl (M), Abit Dundar (L), Ulla Wihlman (MP) och Isak Kupersmidt (C), *bilaga 1*.

Äldreförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 3 november 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Äldreförvaltningen ställer sig bakom socialnämndens förslag till Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-

2025. Förvaltningen är särskilt positiv till att äldre tydligt inkluderas i målgruppen för programmet. Detta då begreppet *vuxna och barn* tenderar att exkludera den äldre befolkningen. I målformuleringen tydliggörs målgruppen i den underliggande texten om vad som behöver vara på plats för att nå målet, vilken äldreförvaltningen vill understryka när målen tolkas.

Utöver socialtjänstens ansvar för brottsoffer enligt 5 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:453) tydliggörs även socialtjänstens ansvar för äldre genom en särskild värdegrund som innebär att *socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande*. Äldreomsorgen i Stockholms stad utgår även från Stockholms stads värdegrund: *Äldreomsorgen i Stockholms stad ska präglas av självbestämmande, individualisering och valfrihet. Utformningen av det stöd som ges ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande, trygghet och meningsfullhet*. Förvaltningen vill med stöd av detta särskilt uppmärksamma nedanstående då äldre personer löper stor risk att både bli utsatta för våld, men även för att utsätta andra för våld.

Ökat beroende av omgivningen

Hög ålder medför ofta ett ökat beroende av omgivningen för att klara vardagslivet. Förutom stöd och hjälp med den personliga omvårdnaden är det inte ovanligt att äldre behöver hjälp av någon annan för att hantera de ekonomiska angelägenheterna, antingen genom närstående, god man eller förvaltare. Ekonomisk kontroll kan vara ett sätt att utöva våld.

Som programmet understryker tar våldet sig olika uttryck och kan bland annat skilja sig åt beroende på ålder. Äldreförvaltningen vill särskilt uppmärksamma våld i form av *försummelse* vilket ofta riktar sig mot personer med nedsatt funktionsförmåga. Det kan handla om medvetet felaktig medicinerings, vanvård, få för lite mat och dryck, inte få tillgång till hjälpmedel eller nekans hjälp med hygien. Förvaltningen vill med kopplingen till försummelse även uppmärksamma begreppet *funktionshinderrelaterat våld* som ofta inbegrips i försummelse men som även kan handla om att utövaren flyttar undan rollator, tar ut batterier ut hörapparaten eller placerar medicin utom räckhåll och på så vis försvårar för den som har en funktionsnedsättning att få sina behov tillgodosedda.

I likhet med det exempel som programmet tar upp om ungdomar som utsätts av partner som bor i annat hushåll kan situationen vara densamma för äldre. Den enskilde kan bo ensam, men utsättas för våld av barn, andra närstående eller omvårdnadspersonal.

Isolering och avsaknad av sociala sammanhang

Den äldre generationens benägenhet att inte be om hjälp och ovilja att vara till last har också betydelse i detta sammanhang. I takt med åldrandet riskerar den enskilde att bli alltmer ensam och isolerad, bland annat då det sociala nätverket ofta minskas och sammanhanget genom arbete inte längre finns kvar.

Personlighetsförändringar

Demenssjukdomar och kognitiv svikt drabbar många äldre både för egen del och som närstående. Flera sjukdomar kan leda till personlighetsförändringar som gör personen arg och våldsam. Personer som har en demenssjukdom kan ibland missförstå en situation och därigenom riskera att både utsätta andra och att själva bli utsatta för våld.

Förebyggande arbete

Till socialtjänstens uppgifter hör bland annat att genom uppsökande verksamhet och på annat sätt främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden. Förvaltningen vill särskilt uppmärksamma den uppsökande verksamheten som en del i ett förebyggande arbete. Tillsammans med ett nära samarbete och samverkan mellan stadens verksamheter kan äldre som riskerar att utsättas eller utsätta andra för våld uppmärksammas i ett tidigt skede. Äldreförvaltningen vill även lyfta betydelsen av kunskap hos de medarbetare som träffar äldre i olika sammanhang, till exempel genom installation av trygghetslarm eller bostadsanpassning.

Anpassat stöd och insatser

Förvaltningen vill särskilt uppmärksamma att stöd och insatser behöver vara målgruppsanpassade. Äldre som utsätts för våld i nära relation beviljas sällan skyddat boende. Biståndshandläggaren behöver därför lösa situationen genom andra insatser. Äldre har dessutom ofta svårt att delta i stödsamtal utifrån svårigheter att ta sig till lokalen för samtal på grund av till exempel fysisk funktionsnedsättning, demens, syn- och/eller hörselnedsättning.

I Swecos rapport¹ som är ett underlag för detta program uppmärksammas att stadens verksamheter i dagsläget inte når de sårbara grupperna, det vill säga äldre, personer med funktionsnedsättning, personer i missbruk och personer som lever i hemlöshet. Av rapporten framgår även att äldre våldsutsatta personer ofta är motvilliga till att söka hjälp genom kontakt med socialtjänsten. Det finns ett stigma kring att vara i kontakt med myndigheten liksom att se sig själv som våldsutsatt. Ofta har äldre levt i en våldsam relation under lång tid innan det uppmärksammas av en utomstående. Att lämna partnern vid en hög ålder kan innebära social utsatthet i relationen till familj och vänner eller ekonomisk utsatthet. I Swecos rapport nämns även behovet av stöd för äldre som är utrikesfödda, vilka relationsvårdsteamet (RVT) och relationsvårdscentrum (RVC) uppfattar att de väldigt sällan kommer i kontakt med. Det framgår även att kunskapen om hur hedersproblematik påverkar äldre är begränsad och utbildningar om hedersproblematik fokuseras främst på unga.

Äldreförvaltningen har under perioden för programmet 2017 till 2020 kompletterat socialförvaltningens utbud av utbildning och föreläsningar till stadens medarbetare. Förvaltningen planerar att fortsätta samordna och samverka med stadsdelsförvaltningarna om våld och brott mot äldre. Förvaltningen ser ett fortsatt behov av kunskap om våldsförebyggande åtgärder riktade till äldre samt att det behöver finnas anpassat stöd och insatser utifrån de sårbara gruppernas behov.

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 26 november 2020 följande.

Bromma stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation anfördes av Johan Heinonen (S) och Lillemor Samuelsson (V), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Johan Paccamonti (M), Hanna Wistrand (L), Karl Persson (MP) och Adrian Nordén (C), som Johan Heinonen (S) och Lillemor Samuelsson (V) anslöt sig till, *bilaga 1*.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 13 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig huvudsakligen positiv till föreslaget program.

Arbetet mot våld är en högt prioriterad fråga i Bromma stadsdelsförvaltning. Det nya programmet stärker frågans ställning inom socialtjänstens samtliga verksamhetsområden. Särskilt positiv ställer sig förvaltningen till att programmet genom de olika perspektiv som lyfts uppmärksammar att det finns många olika faktorer som kan bidra till utsatthet. På så sätt uppmärksammas fler målgrupper i jämförelse med föregående program.

Gällande avsnittet om våldets olika uttryck är det positivt att begreppet *latent våld* nu även listas som uttryck för våld, vilket saknades i föregående program. Förvaltningen anser dock att förklaringen av begreppet *försummelse*, som listas i samma avsnitt, bör utökas till att omfatta även barn och vuxna utan funktionsnedsättning. Detta då försummelse är en förekommande faktor i fråga om utsatthet även för personer utan funktionsnedsättning.

Programmet är mer omfattande och tydligare än det tidigare och anger flertalet aktiviteter och indikatorer som ska genomföras av bland annat stadsdelsnämnderna. I relation till detta bör tydliggöras att de indikatorer och aktiviteter som anges och som rör RVC inte kan följas upp av samtliga stadsdelsnämnder utan enbart de nämnder som organiserar RVC.

---

¹ Sweco på uppdrag av socialförvaltningen, *Analys våld i nära relationer*.

Att programmets målgrupper breddas från 2021 ställer krav på det stöd som erbjuds för att möta målgruppernas behov. Detta gäller såväl vilka insatser som erbjuds som att förvaltningens medarbetare har adekvat kunskap om målgrupperna.

För att möjliggöra en god implementeringsprocess bör det råda likställighet över staden gällande vilka insatser som erbjuds och hur kunskap om målgrupperna säkerställs. Förvaltningen vill understryka att aktiviteter som rör framtagande av informations-material och kompetensutvecklingsinsatser därför bör ledas centralt av staden. Förvaltningen vill även lyfta behov av att staden centralt arbetar fram en stadsövergripande handlingsplan för arbetet, något som är av stor vikt för att gynna en lyckad implementering av programmet och likställighet mellan stadsdelsnämnderna.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 17 november 2020 följande.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

Särskilt uttalande gjordes av Veronica Palm (S), Lena Rydblom m.fl. (V) och Lisa Palm (Fi), *bilaga 1*.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 16 september 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Programmets övergripande struktur

Programmet är välskrivet med klart syfte och tydliga mål samt ansvarsområden. Att det finns aktiviteter och indikatorer kopplade till programmet förtydligar ansvarsfrågan. I den mån avsikten är att lägga in indikatorerna och aktiviteterna i ILS-webb anser förvaltningen att det är väl många aktiviteter, som dessutom anger vad som är själva grunduppdraget, såsom att ”Erbjuda insatser och stöd till våldsutsatta vuxna och äldre på kort och lång sikt”. En del av de aktiviteter som anges finns också med som indikatorer, såsom aktiviteten ”Relationsvåldscentrum erbjuder stöd under rättsprocess när våldet är polisanmält” och indikatorn ”Antal unga som får stöd och hjälp av Stödcentrum utifrån våld i nära relationer”. Förvaltningen undrar om det behöver finnas både aktiviteter och indikatorer för samma processer och om det behöver finnas aktiviteter för det som är själva grunduppdraget.

I inledningen till programmet finns grupperna ”barn, vuxna och äldre” angivna, både i löpande text och i form av rubriker. Att programmet specifikt anger gruppen äldre som en av programmets målgrupper tycker förvaltningen är positivt.

Programmet anger totalt sju mål med tillhörande aktiviteter på sidan 19. Förvaltningen undrar om inte även äldre borde beröras av de tre mål där ”vuxna och barn” anges. De mål som förvaltningen syftar på är ”Stadens verksamheter arbetar aktivt för

att upptäcka våldsutsatta vuxna och barn samt våldsutövare”, ”Våldsutsatta vuxna och barn har tillgång till insatser utifrån sina behov” och ”Våldsutsatta vuxna och barn medverkar i brottsutredningar”. I det fall även gruppen äldre ingår i dessa mål anser förvaltningen att det bör förtydligas.

Programmet innehåller aktiviteter, med ansvariga nämnder, som ska leda fram till att målen uppfylls. Förvaltningen saknar Äldrenämnden som ansvarig nämnd för de aktiviteter där målgruppen äldre ingår. Socialnämnden står som ansvarig för några av dessa aktiviteter och förvaltningen anser att även Äldrenämnden bör ingå för att aktiviteten ska kunna utföras på ett likvärdigt sätt för de olika målgrupperna.

Utvidgat perspektiv

Det vidgade perspektivet, som omfattar prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation är relevant. Enligt förslaget har så kallad ”sugardejting” till exempel blivit vanligare i Sverige. Ansvarsfrågan har också varit otydlig gällande dessa frågor.

Att programmet också omfattar arbetsgivarperspektivet är bra då våld i nära relation kan drabba alla, även medarbetare i stadens verksamheter. Ett sätt att konkret och systematiskt arbeta med frågan kan vara att alltid ställa frågan om utsatthet eller erfarenhet av att vara utsatt för våld vid medarbetarsamtal.

Ökat antal anmälningar med våldsproblematik

I bilagan ”Rapport – Analys våld i nära relationer Stockholms stad socialförvaltningen” redovisas statistik över anmälningar till socialtjänstens avseende våld i nära relation. Siffrorna visar att antalet anmälningar successivt ökar. Förvaltningens socialtjänst möter denna problematik i allt högre utsträckning.

Våld i nära relation är en vanlig anledning till det görs anmälan till förvaltningens barn- och ungdomsvård. Det drabbar barn på olika sätt och kan få långtgående konsekvenser. Bland annat kan det leda till psykisk ohälsa och koncentrationssvårigheter, vilket i sin tur kan påverka både det sociala livet och skolresultat. Skola och utbildning är enligt forskning avgörande skyddsfaktorer. För att tidigt upptäcka våldsutsatthet är det viktigt att personal inom stadens verksamheter har kompetens kring att prata om dessa frågor, och vid särskild oro för ett barn frågar hur hemsituationen ser ut. Det är också viktigt att skyndsamt göra orosanmälningar. Programmet ger stöd för det genom indikatorer och aktiviteter.

Växande grupp barn och unga som har sex mot ersättning

Barn och unga som har sex mot ersättning är en växande grupp. Stadens uppsökande verksamhet, ungdomsjouren, uppger att denna grupp är större än vad man tidigare förstått. Inom detta område bedömer förvaltningen att det finns kompetensutvecklingsbehov.

Att sälja sex mot ersättning är en lätt väg att snabbt få pengar och hantera den sociala status som många ungdomar upplever krävs idag. Förvaltningen har erfarenhet under

de senaste åren att flickor i mellersta tonåren har ett aktivt och upprepat självskadebeteende i form av stora mängder alkohol och andra droger där det finns funderingar och oro för vad som är den bakomliggande faktorn till att ungdomarna mår psykiskt dåligt. I dessa ärenden ser förvaltningen ett behov av ökad samverkan med psykiatrin.

Ansvar och stöd vid trafficking/människohandel behöver utvecklas

Trafficking/människohandel är en problematik som ännu så länge är ovanlig inom förvaltningens socialtjänst.

Vilket stöd som ska ges och ansvarsfrågan kan behöva utvecklas. Förvaltningen befärad att personer som utsätts för trafficking/människohandel behöver långvarig krisbehandling och rehabilitering med annan kompetens och andra resurser än vad som finns inom förvaltningen. Är stadsdelsnämndernas ansvar att till exempel länka till Mikamottagningen och erbjuda skyddat boende?

I det fall detta rör personer som inte enligt lag har rätt att uppehålla sig i landet behöver det förtydligas hur frågan ska handläggas och vilket stöd som ska ges.

Bostadsfrågan behöver belysas

I programmet framgår att det är svårt att hitta en bostad i Stockholm, vilket kan medföra att våldsutsatta tvingas bo kvar med en våldsutövare en längre period. Förvaltningen tycker att bostadsfrågan kan ytterligare belysas, så även en plan för hur frågan ska lösas.

Förvaltningens erfarenhet är att bostadsfrågan är en av de viktigaste frågorna när personer som utsatts för våld, och sökt skydd och stöd hos förvaltningen, ska vidare ut i ett självständigt liv. Placeringsstiden i skyddade boenden, eller i något av förvaltningens boenden, är ofta beroende på om boendefrågan kan lösas.

En hög andel av de barn som förvaltningens barn- och ungdomsvård har kontakt med bor i osäkra boendeförhållanden och/eller är trångbodda. Denna osäkerhet kring bostad, eller brist på utrymme, kan medföra ökad press och oro, vilket kan förvärra situationen inom familjen och öka våldet.

Konkretisera "indikerad prevention" gällande stöd och skydd

I programmet anges 3 nivåer av det våldsförebyggande arbetet, universell prevention (riktad till alla, innan våldet skett), selektiv prevention (riktad till riskgrupper) och indikerad prevention (insatser efter att våldet skett).

Under punkten "indikerad prevention" kan det behöva konkretiseras hur skola, förskola och äldreomsorg kan vara berörda gällande stöd och skydd i den akuta situationen eller återfallsförebyggande för våldsutövaren.

Pröva resursfördelningsmodellens förmåga att indikera behov av våldsförebyggande insatser liksom behov av ytterligare kompetensutveckling i syfte att säkerställa likställighet och kvalitet

Förvaltningens bedömning är att det är nödvändigt att göra handlingskraftiga prioriteringar av hur befintliga resurser ska användas. Förvaltningens erfarenhet är att kostnaderna för handläggning av och att ge skydd och stöd åt personer som utsätts för våld ökar och att omprioritering av budgetmedel görs ständigt.

Det kan enligt stadsdelsförvaltningen finnas skäl för att pröva hur väl nuvarande resursfördelningsmodell fångar upp ökade behov för det våldsförebyggande arbetet inte minst avseende skydd och stöd men även i det fallet ytterligare uppdrag läggs på stadsdelsnämnderna.

Förvaltningen ser också utifrån det utökade uppdraget överlag ett stort behov av kompetensutvecklingsinsatser. Det vore positivt om det kan samordnas från staden centralt i syfte att säkerställa såväl likställighet som kvalitet.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 17 november 2020 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen av förslag till program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025.

Reservation anfördes av Kjell Backman m. fl. (S) och Marre Mayr m. fl. (V), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Kristina Lutz m. fl. (M), Peter Öberg (L), Lisa Carlbom (MP) och Malena Liedholm Ndounou (C), *bilaga 1*.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 26 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig övergripande positiv till det nya programmet. Det kommer att underlätta arbetet att tydliggöra aktiviteter och ansvarsområden.

Förvaltningen vill dock peka på några detaljer där förslaget till program skulle vinna på att förtydligas.

- Under rubriken *Olika typer av våld som omfattas av programmet*, vid underrubriken *Våld i nära relationer*, anser förvaltningen att begreppen ”närstående” och ”förtroendefull relation” bör nämnas och tydliggöras då de används i många andra sammanhang när man pratar om våld i nära relationer. (Se sidan 9.)

- Under samma rubrik tas sexuellt våld oberoende av relation upp. Något som skulle kunna tydliggöras bättre här är hur stadsdelsnämnderna ska tolka och arbeta med kränkningar under det begreppet. (Se sidan 11.)
- Under rubriken *Hur många är utsatta?* vid underrubriken *Unga*, hänvisar man mycket till forskning. Förvaltningen föreslår att man här lyfter in aktuell forskning om porrkonsumtion och kopplingen till våld i nära relationer för unga. (Se sidan 13.)
- Vid mål 4 om att våldsutsatta vuxna och barn har tillgång till insatser utifrån sina behov menar förvaltningen att aktiviteten *Genomföra strukturerade hot- och riskbedömningar i alla ärenden som rör våldsutsatthet* kan vara väl ambitiös. Det finns inte verktyg för att göra strukturerade hot- och riskbedömningar för alla målgrupper. Det gäller exempelvis hedersärenden. (Se sidan 24.)
- På samma sida nämns en annan aktivitet, att socialnämnden och stadsdelsnämnderna ska *Erbjuda barn, unga, vuxna och äldre som har sex mot ersättning eller skadar sig med sex, insatser och stöd på kort och lång sikt*. Det finns redan en central mottagning för ändamålet, Mikamottagningen, men eftersom ansvaret nu läggs även på stadsdelsnämnderna så bör den nya ansvarsfördelningen problematiseras. (Se sidan 24.)
- Under det mål som gäller systematisk kunskapsutveckling nämns två indikatorer. Förvaltningen föreslår en tredje, *Andel enheter som har säkerställt att medarbetare har relevant kunskap om prostitution och sex oberoende relation*. (Se sidan 26.)

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 22 oktober 2020 följande.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det som svar på remissen.

Reservation anfördes av Maria Ljuslin m.fl. (V) och Eva Fagerhem m.fl. (S), bilaga 1.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 15 september 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen föreslår att nämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Förvaltningen är i stort positiv till programmets innehåll och struktur. Det nya programmet är överskådligt och programmets mål och strategier är relevanta och tydliga och ger vägledning för det fortsatta arbetet framåt. Det är positivt att programmets

målgrupper utökats och framlyftandet av sexuellt våld oberoende av relation till förövaren är viktigt.

Det är svårt att förutse hur genomslagskraften och efterfrågan av insatser kommer se ut utifrån den utökade målgruppen men förvaltningen vill lyfta att det inom anslaget för individ- och familjeomsorgen inte finns särskilt avsatta medel för detta ändamål. Det innebär att verksamhetsområdet våld i nära relation och närliggande frågor kan komma att konkurrera med andra utsatta målgruppers behov.

Betoningen av programmets syfte att ge stöd, skydd och insatser till barn, unga, vuxna och äldre ser förvaltningen som positiv och det är betydelsefullt att programmet även belyser de behov som finns av utbildning av chefer och medarbetare samt kunskapsutveckling på området. Programmet signalerar att arbetet mot våld är viktigt och prioriterat i Stockholms stad.

Programmet beskriver vidare att socialtjänst, skola och förskola omfattas av flest mål och aktiviteter. Här efterlyser förvaltningen en genomgående betoning av förskolans viktiga roll på liknande sätt som skolan lyfts fram. Förskolan ser ofta de allra första tecknen hos barn som bevittnar och/eller är utsatta för våld och fyller därför en viktig funktion i arbetet mot våld.

Bristen på anpassade insatser till särskilt sårbara målgrupper så som personer med funktionsnedsättning eller i aktivt missbruk, hbtq-personer och personer över 65 år benämns på sidan 6 i programmet men utan vidare vägledning. Här skulle förvaltningen önska ett tydligare utrymme i programmet samt vidare utredning av hur behovet av anpassat skydd och stöd ser ut.

Programmet ger tydlig riktning avseende behovet av insatser och rutiner avseende arbetet med våldsutövare vilket förvaltningen välkomnar då det är ett eftersatt område. På sidan 22 i programmet finns aktiviteten att erbjuda våldsutövare tillfälligt boende i syfte att våldsutsatta ska kunna bo kvar hemma. Ur en skyddsaspekt avseende den enskildes säkerhet kan detta vara problematiskt och frågan bör utredas vidare.

Under mål 6 som avser systematisk kunskapsutveckling anges aktiviteter som introduktionsutbildning för nyanställda med avsnitt om våld och våldsutsatthet samt grundläggande webbkurser om heder, våld samt prostitution. Förvaltningen ser utbildningarna som mycket positiva inslag för att säkerställa kompetensutveckling på området. Här saknas äldrenämnden som ansvarig nämnd både vad gäller kursen om prostitution och introutbildning för nyanställda som även de borde omfattas av aktiviteterna. Förvaltningen vill även lyfta fram behovet av utbildning om särskilt sårbara målgrupper så som personer med funktionsnedsättning eller i aktivt missbruk, hbtq-personer och personer över 65 år.

På sidan 32 lyfts arbetsgivarperspektivet och vikten av att personalansvariga vågar fråga om våld från närstående vid oro eller vid upprepad korttidsfrånvaro. Förvaltningen ser utmaningar i detta då det kräver väldigt god kompetens att kunna hålla denna form av svåra samtal och samtidigt ha relevant kunskap för att kunna råda och länka till stödinsats. En fråga som uppstår är vilken form av stöd som avses i programmet, här skulle ett förtydligande kring eventuell koppling till rehabiliteringsprocess och företagshälsa vara lämplig.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 22 oktober 2020 följande.

Hässelby Vällingby stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens svar på remissen och överlämnar det till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av Mario Chahrestan m. fl. (S), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Özlem Körhan m. fl. (V), *bilaga 1*.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 22 september 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är i stort positiv till Stockholms stads program som utgår från den regionala strategin för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län men anser att programmet skulle delas upp i två program. Detta för att inte tappa fokus på de nya målgrupperna personer i prostitution, personer utsatta för människohandel och personer utsatta för sexuellt våld oberoende relation. Då ett program, enligt stadens definition ska ange aktiviteter, metoder och indikatorer men inte konkreta åtgärder vore det dock bra om programmet, som ska gälla under åren 2021-2025, omsattes till en lokal handlingsplan för socialtjänsten samt förskolan i Stockholms stad. En lokal handlingsplan skulle tydliggöra socialtjänstens och förskolans roll och ansvar för de aktiviteter där flera nämnder står som ansvariga och ge konkreta förslag på åtgärder med en tidsplan, i syfte att nå önskad effekt under programtiden.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 26 november 2020 följande.

Stadsdelsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av Arvid Vikman Rindevall (S) och Maria Ekberg (V), *bilaga 1*.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 6 november 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Programmet är välformulerat och väl genomarbetat. Förvaltningen är positiv till den nära sammankopplingen med den regionala strategin för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län som tagits fram inom ramen för Operation kvinnofrid 2020*.

Programmet i sin helhet upplevs som könsneutralt, enligt förvaltningen. Det framkommer tydligt att våld i nära relation kan innebära såväl våld i samkönade relationer som att kvinnor utsätter män för våld. Det är bra att alla inkluderas och att alla typer av våld i nära relation inryms. Dock saknas en särskild beskrivning av mäns våld mot kvinnor och de bakomliggande strukturerna kring detta.

I linje med barnkonventionen anser förvaltningen att det är bra att barnrättsperspektivet blir tydligare i det nya programmet. Barns behov synliggörs i större utsträckning än tidigare. Ett medskick förvaltningen önskar göra att just barn som upplevt våld i nära relation är en grupp som saknar självklara insatser i dagsläget.

Positivt är att skrivningarna om våldsförebyggande arbete för barn och ungdomar finns kvar i programmet. Där ser förvaltningen att ökad samverkan med skolorna blir central.

I tidigare program fanns beskrivningar av begreppet normkritik och maskulinitetsnormer kopplade till våld i nära relation. I det nya programmet har begreppet normkritik tagits bort och även beskrivningarna om maskulinitetsnormer. I det reviderade programmet används begreppet normmedvetenhet. Förvaltningen ställer sig frågade till ändringen av begrepp. Normkritik är begreppet som används i strategin Operation Kvinnofrid. Vidare har Stockholms stad haft en utbildningssatsning särskilt gällande normkritik och våld, utbildningen har hållits vid upprepade tillfällen under de senaste åren.

Förvaltningen är positiv till de tydliga aktiviteter och indikatorer som är kopplade till målen i programmet. Det underlättar jämförelse över staden och skapar en ram för varje förvaltnings arbete inom området. En önskan är att även ett centralt system för att kartlägga och rapportera våldsutsatthet togs fram. I dagsläget är den statistik som återfinns i Swecos rapport inte helt tillförlitlig då alla förvaltningar samlar in uppgifter på olika sätt.

Förvaltningen önskar en tydligare beskrivning av äldre i programmet. Det finns ett förslag på aktivitet som även skulle kunna inbegripa äldre. Det finns i dagsläget inga tillfälliga boendeformer för äldre som utsatts för våld i nära relation och som inte har omfattade vårdbehov för att beviljas vård- och omsorgsboende eller servicehus. *”Se över utbud av tillfälliga boendeformer för unga och vuxna utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck som inte är i behov av skydd, samt vid behov utveckla nya boendeformer.”*

Förvaltningen ser en utmaning med att arbeta mot våld i nära relationer i utförarverksamheterna. I de flesta boendeformer som finns inom förvaltningen tar emot brukare och äldre från hela staden. Det blir då tydligt att alla beställarenheter har olika sätt att arbeta kring våld i nära relation. Där vore det önskvärt att skapa gemensamma arbetssätt och rutiner för hela staden. Detta för att säkerställa att våldet upptäcks och att våldsutsatta och våldsutövare kan erbjudas stöd.

Slutligen vill förvaltningen framföra att det är glädjande att arbetsgivarperspektivet inryms i programmet. Information och utbildning kring hur chefer kan arbeta mot våld i nära relationer ur ett arbetsgivarperspektiv mottages tacksamt.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Norrmalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 26 november 2020 följande.

1. Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.
2. Ärendet förklaras omedelbart justerat.

Reservation anfördes av Magnus Waller (S) och Elisabeth Hedlund (V), *bilaga 1*.

Norrmalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 6 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig i huvudsak positiv till programmets innehåll och struktur. Bedömning är att programmet kommer vara en bra vägledning och stöd i det fortsatta arbetet mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relation. Det framgår tydligt att programmets målgrupp breddas från 2021 med att även innefatta prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relation och att det gäller barn, unga, vuxna och äldre. Programmet lyfter barnrättsperspektivet och vikten av att socialtjänsten gör barnkonsekvensanalyser vid utredning även i vuxenåldern för att synliggöra barnen och erbjuda adekvata stödinsatser. Förvaltningen anser att det behövs ett förtydligande kring vilka insatser som ska erbjudas till barn som upplevt våld.

I programmet under mål 2 beskrivs att personer som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld får tillgång till återfallsförebyggande insatser utifrån behov. Detta omfattar bland annat motivationsarbete för att våldsutsatta ska kunna bo kvar i hemmet. Förvaltningen föreslår ett förtydligande kring tillfälligt boende för våldsutsatta. Frågan gäller vilken typ av boende och om det ska vara villkorat med stöd och insatser för att våldet ska upphöra. Det är även viktigt att väga in en skyddsaspekt för de som är utsatta för våld.

Förvaltningen finner att en del av aktiviteterna kopplat till programmet ingår i kärnuppdraget och därför redan genomförts. Det skulle följaktligen med fördel vara färre och mer noga utvalda aktiviteter. En aktivitet under mål 4 handlar om att erbjuda anpassat stöd och skydd för våldsutsatta som befinner sig i särskilt sårbara situationer, där föreslår förvaltningen att personer som befinner sig i hemlöshet läggs till.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 26 november 2020 följande.

1. Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.
2. Omedelbar justering.

Reservation anfördes av Veronica Stiernborg m.fl. (V), *bilaga 1*.

Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 9 november 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att programmet är bra och tydligt. Introduktionen ger en lättfattlig beskrivning av våld och dess uttryck. Det är även värdefullt att det våldsförebyggande arbetet inkluderas. Förvaltningen tycker att programmet skulle tjäna på att en kunskapsöversikt införs som inkluderar både det förebyggande och bekämpande arbetet för att tydliggöra programmets struktur.

Programmet kan bidra till att ge en samsyn och likställdhet i staden i arbetet med att förebygga våld samt ge stöd och insatser till våldsutsatta och våldsutövare.

Förvaltningen tycker att det är klart med omformuleringen att barn som lever i familjer med våld i nära relationer upplever våld och inte bara bevittnar våldet. Vidare anser förvaltningen att det är rätt att målgruppen utökats till att omfatta även personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Rinkeby-Kista ligger i framkant i arbetet med sex mot ersättning, då förvaltningen redan hanterar dessa ärenden. Dock är det problematiskt att utsatta för sexuellt våld oavsett utövare inkluderas då det är en helt annan grupp än de två andra. Exempelvis om en person blir våldtagen får hen hjälp av polisen och sjukvården. Socialtjänsten kommer eventuellt in i ett senare skede. Det är dock oklart inom vilket verksamhetsområde inom socialtjänsten frågan ska hanteras. Förvaltningen anser att även avsnittet om målgrupper behöver utvecklas till att även omfatta målgrupper för det våldsförebyggande arbetet. Alltså inte endast offer och förövare.

Forskningen visar att det främst är kvinnor som utsätts för våld i nära relationer av män. I programmet anges att medvetenheten om män som utsätts för våld i nära relation behöver öka då anmälningsbenägenheten är lägre. Förvaltningen anser att programmet behöver kompletteras med förtydligande information om detta.

I arbetet med att upptäcka fler våldsutsatta och våldsutövare behövs en tydligare styrning av mål, aktiviteter och indikatorer till alla delar inom socialtjänsten, även till verksamheter som inte konkret arbetar med den specifika målgruppen. Förvaltningen anser att det inom socialtjänstens verksamheter ska vara obligatoriskt att ställa FREDA kortfrågor.

Det är också positivt att programmet lyfter fram att frågan om att våldsutövare ska ges annat boende så våldsutsatta kan bo kvar ska ses över. Förvaltningen har ett flertal

ärenden där detta skulle vara tillämpligt. Vidare ser förvaltningen att det är önskvärt att staden centralt arbetar fram en boendekedja för våldsutsatta och våldsutövare. Aktiviteten på sid 24 fokuserar på att utveckla nya boendeformer för våldsutsatta. Förvaltningen anser att detta är en alltför stor fråga för stadsdelsnämnderna att hantera. Enligt förvaltningens mening bör nya boendeformer utvecklas centralt i staden exempelvis tillsammans med Stiftelsen hotellhem i Stockholm (SHIS).

På sidan 16, fjärde stycket, står det att många medarbetare i staden har anmälningsskyldighet. Det är viktigt att formuleringen blir tydlig så att det framgår att alla medarbetare som arbetar inom myndigheter vars verksamheter berör barn och unga både inom och utom socialtjänsten har anmälningsskyldighet. Till och med familjerådgivningen har skyldighet att anmäla om det handlar om fysisk eller psykisk misshandel eller sexuellt utnyttjande enligt 14 kap 1§ socialtjänstlagen.

Förvaltningen är positiv till att programmet lyfter samverkan och samhandling mellan myndigheter, civilsamhället samt inom den egna organisationen, som särskilt viktigt. Våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt sex mot ersättning (oavsett relation) är komplexa samhällsproblem som kräver att många olika aktörer arbetar tillsammans för att motverka våldet.

När det gäller möjligheten till stöd och insatser för personer som är anhöriga till våldsutsatta och våldsutövare saknas detta i programmet.

Förvaltningen instämmer i att våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck är ett dolt samhällsproblem och många gånger en bakomliggande orsak till diffusa hälsoproblem och sjukskrivningar. Förvaltningen är därför positiv till att även arbetsgivarperspektivet tagits in i programmet. I samband med att arbetsgivaren ska ställa frågor om våld behöver HR informera medarbetarna om uppdraget, ta fram metoder och arbetssätt samt introduktionsutbildning till avdelnings- och enhetschefer.

Avslutningsvis vill förvaltningen lyfta utmaningarna i det långsiktiga arbetet som krävs av socialtjänsten för att stötta de kvinnor relationsvåldsteamet kommer i kontakt med till ett annat självständigt liv. Dessa kvinnor har ofta varit isolerade och har inte några som helst kontakter utanför familjen. Många kan inte svenska, har ingen utbildning eller egen försörjning.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 17 november 2020 följande.

1. Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Paragrafen förklaras omedelbart justerad.

Reservation anfördes av Tina Kratz (V) och Monica Lövström (S), *bilaga 1*.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 26 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig överlag positiv till förslaget till nytt program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation. Programmet är välstrukturerat och tydligt, både i beskrivningar, analyser och definitioner och när det gäller mål, genomförande och ansvarsfördelning. Det är bra att utvecklingsområden och behov av kunskapsutveckling lyfts fram i programmet. Det är också positivt att programmets giltighetstid har förlängts då det ökar möjligheten till kontinuitet och långsiktighet i arbetet.

Förvaltningen är positiv till att målgrupperna för programmet utökas även till grupper där våldsutsattheten inte är kopplad till nära relation. Till följd av detta ser förvaltningen att det finns behov av förstärkt samverkan inom staden och stöd från centrala funktioner, exempelvis MIKA-mottagningen, för att kunna nå dessa målgrupper och möta deras behov. Förvaltningen ser också positivt på att det intersektionella perspektivet i programmet har förtydligats. Det är av stor vikt att uppmärksamma vissa grupper och individers särskilda utsatthet och behov av stöd utifrån flera faktorer, och att detta ställer krav på kunskap och kompetens bland stadens medarbetare.

I programmet lyfts problemet med att staden har begränsad tillgång till egen statistik, och vikten av att komplettera med underlag från exempelvis brukarundersökningar och fokusgrupper. Förvaltningen föreslår att staden tar fram en gemensam brukarundersökning för att få ett bättre och mer omfattande underlag för kunskapsinsamling och analys av olika insatsers effekt.

Under mål 2 finns aktiviteten ”Erbjuda vuxna och äldre som utövar våld i nära relationer och eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende i syfte att våldsutsatta ska kunna bo kvar hemma”. Socialtjänsten i stadsdelsnämnderna försöker redan arbeta med sådana lösningar, eftersom det återfinns i Socialstyrelsens handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer. Utifrån det pågående arbetet finns kunskap om att detta ofta är svårt att realisera, och därmed är det även svårt att få kännedom om i vilken utsträckning det bidrar till återfallsprevention. Tidigare utvärderingar av detta arbete har visat på svårigheter att nå resultat. Det beror dels på att bostadsbristen utgör ett hinder för många att ta steget att bryta upp från sin bostad, och dels på att de våldsutsatta i många fall inte vill bo kvar i sin bo-

stad. Vidare kan socialtjänsten enbart erbjuda tillfälliga lösningar, medan mer permanenta bostadslösningar ankommer på den enskilda själv, vilket i realiteten oftast innebär långa processer.

Under mål 2 finns även indikatorn: ”Andel familjer, där unga har lämnat familjen eller omhändertagits på grund av hedersrelaterat våld och förtryck inom familjen, som fått krisstöd” där förvaltningen bedömer att underlaget på stadsdelsnivå troligen kommer att vara för litet för att kunna presentera ett resultat, av integritetsskäl. Förvaltningen ser även ett behov av att precisera vad som avses med ”krisstöd” i det här sammanhanget.

Under mål 3 finns indikatorn ”Andel enheter, som möter barn, unga, vuxna och äldre, som använder rutinfrågor för att upptäcka våld.” Här ser förvaltningen ett behov av att förtydliga om det enbart är socialtjänstens verksamheter som ska mäta detta eller även andra verksamheter inom stadsdelsnämnderna.

Under mål 6, ”Stadens verksamheter arbetar med systematisk kunskapsutveckling”, finns flera aktiviteter som syftar till att öka medarbetares kunskaper genom olika webkurser med olika inriktningar. I programmet föreslås även att stadens förskolor ska implementera handledningen ”Liten och trygg”. Förvaltningen anser att det finns behov av att även inom andra verksamheter öka kunskaperna om barn som utsätts för våld. Det kan exempelvis ske genom att medarbetare inom staden genomgår det digitala basprogrammet om våld mot barn som tagits fram av Barnafriid, nationellt centrum för kunskap om våld mot barn, vid Linköpings universitet.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 12 november 2020 följande.

Nämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation anfördes av Salar Rashid m.fl. (S) och Anna Laine m. fl. (V), *bilaga 1*.

Ersättaryttrande gjordes av Sissela Nordling Blanco (Fi) som instämde i förslag till beslut och reservation från Socialdemokraterna och Vänsterpartiet.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 7 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig bakom förslaget till ett nytt program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer. Programmet har ett bra upplägg med tydliga indikatorer och aktiviteter för uppföljning. Det är även positivt att programmet följer samma struktur som den regionala strategin eftersom Region Stockholm är en

viktig samarbetsaktöraktör som har en central roll i att förebygga och bekämpa våld i nära relationer.

Förvaltningen anser att det är positivt att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Förvaltningens medarbetare har adekvat kompetens när det gäller sexuellt våld men kan komma att behöva kompetenshöjande insatser och eventuellt utökade resurser för att kunna arbeta mot målgrupperna prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

Under mål 6 som handlar om systematisk kunskapsutveckling beskrivs olika aktiviteter som introduktionsutbildning för nyanställda med avsnitt om våld och våldsutsatthet samt grundläggande webbkurser om heder, våld och prostitution. Förvaltningen ser positivt på de förslag som presenteras eftersom det finns ett behov av ökad kunskap samtidigt som kompetensutveckling på området säkerställs.

Särskilt sårbara målgrupper så som personer med funktionsnedsättning eller de i aktivt missbruk, hbtq-personer och personer över 65 år tas upp i programmet över-skådligt och det konstateras att det stöd som erbjuds inte är anpassad för dem. Förvaltningen föreslår därför att programmet tydliggör hur behovet av anpassat skydd och stöd för särskilt sårbara målgrupper bör se ut.

Socialtjänsten är ansvarig för att ge skydd och stöd till våldsutsatta och våldsutövande. Kopplingen till skolan och förskolan är uppenbar eftersom det är vanligt förekommande att även barn är utsatta för eller bevittnar våld i hemmet. Våld i nära relationer innebär många gånger att kvinnor eller män och barn måste flytta till ett skyddat boende, vilket kan innebära problem för barnets möjligheter till förskoleplats eller skolgång. Förskolan och skolan är ofta de som allra först möter och har möjlighet att fånga upp barn som utsätts för våld och hedersrelaterat våld och förtryck. Ett nära samarbete mellan förskolan, skolan och socialtjänsten är därför helt avgörande för att upptäcka och förebygga våld i nära relationer.

Förvaltningen instämmer i att våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck är ett dolt samhällsproblem och många gånger en bakomliggande orsak till diffusa hälsoproblem och sjukskrivningar. Av den anledningen är det positivt att programmet inbegriper ett arbetsgivarperspektiv samt ger arbetsgivaren möjlighet att stötta stadens medarbetare när de utsätts för våld från närstående.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 26 november 2020 följande.

1. Spånga-Tensta stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det som svar på remissen.
2. Beslutet justeras omedelbart.

Reservation anfördes av Rashid Mohammed (V), Anna Jonazon (S) och tjänstgörande ersättaren Karin Ploen (Fi), *bilaga 1*.

Spånga-Tensta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 14 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen arbetar mot våld i nära relationer genom relationsvårdsteamet (RVT) och Relationsvårdscentrum Väst (RVC väst). RVT utreder våld i nära relationer och har som främsta syfte att stödja och skydda individer som blir utsatta för våld i nära relationer genom insatser med fokus på att stärka, ta vara på och utveckla den våldsutsattas egna resurser. RVC väst erbjuder stödsamtal och behandling vad gäller våld i nära relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck. RVC:s insatser är riktade mot personer över 18 år som antingen är utsatta för våld eller som utövar våld. RVC kan ge stöd under rättsprocessen och har ett nära samarbete med stadsdelarnas relationsvårdsteam och familjerätten. RVC Väst är en samfinansierad verksamhet mellan fyra stadsdelsnämnder. Dessa är Spånga-Tensta, Rinkeby-Kista, Hässelby-Vällingby och Bromma.

Förvaltningen ställer sig positiv till det nya programmet och att målgruppen utvidgats. Förvaltningen anser att programmet har en tydlig struktur och en klar ansvarsfördelning. Förvaltningen anser vidare att det är positivt att programmet har ett stort fokus på kunskapsspridning och har ett särskilt mål för att arbeta med systematisk kunskapsutveckling för att säkerställa att medarbetare har relevant kunskap om våld i nära relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck.

I programmet lyfts att det finns ett behov av att öka kunskaper om att motivera våldsutövare att bryta ett våldsamt beteende och att stöd till våldsutövare är ett relativt nytt område och behöver utvecklas framöver. Förvaltningen anser att det är positivt att detta lyfts särskilt och anser att det skulle kunna tydliggöras ytterligare i flera aktiviteter under de relevanta målen, exempelvis i relation till hedersrelaterat våld och förtryck.

I programmet uppmärksammas problematiken med att staden har begränsad tillgång till egen statistik för målgruppen samt behovet av att komplettera befintlig statistik med andra verktyg, till exempel brukarundersökningar, fokusgrupper och nationella undersökningar. Förvaltningen anser att det är viktigt att statistiktillgången säkerställs i moderniseringen av det sociala systemet samt föreslår att socialförvaltningen

kompletterar med en stadsgemensam brukarundersökning i syfte att bredda analysunderlaget för verksamhetsutveckling.

Förvaltningen vill dock lyfta följande synpunkter angående en av indikatorerna och en av aktiviteterna som är kopplade till det andra målet *Våldsutövare har tillgång till återfallsförebyggande insatser utifrån sina behov*. Indikatorn anges som *Andel familjer, där unga har lämnat familjen eller omhändertagits på grund av hedersrelaterat våld och förtryck inom familjen, som fått krisstöd*. Förvaltningen gör bedömningen att andelen kommer vara så låg att det kan vara problematiskt att presentera resultatet utifrån integritetsskäl. Aktiviteten anges som ”Erbjuda vuxna och äldre som utövar våld i nära relationer och/ eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende i syfte att våldsutsatta ska kunna bo kvar hemma”. Förvaltningen har erfarenhet av att den våldsutsatta oftast inte vill bo kvar i sin bostad och att det kan vara svårt att motivera våldsutövaren att flytta till ett tillfälligt boende eftersom det också innebär ett erkännande av våldsutövande.

Södermalms stadsdelsnämnd

Södermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 26 november 2020 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Anders Göransson (S), Britten Lagerkvist Tranströmer (S), Magnus Nilsson (S), Charlotte Lilja Pittuco (V) och Frida Nehrfors Hultén (V), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Christoffer Järkeborn m.fl. (M), Anne-Lie Elfven (L), Anna-Klara Müntzing (MP) och Lars Rottem Krangnes (C), *bilaga 1*.

Ersättaryttrande gjordes av Frida Bondesson (KD) som ställde sig bakom det särskilda uttalandet från majoriteten.

Södermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 5 november 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningens uppfattning är sammanfattningsvis att det är ett ambitiöst och väl genomarbetat förslag till nytt program. Programmet är tydligt och informativt och omfattar övergripande kunskap om våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och andra målgrupper. Många aspekter av problematiken kring och konsekvenser av våld kopplat till målgrupperna lyfts fram och underbyggs av fakta och statistik.

Det finns en hög grad av inkluderande i programmet där fler målgrupper och perspektiv finns med än i det förra programmet. En utvidgning är exempelvis att det lagts

till prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation. Styrkan med detta är att få med fler grupper som kan fångas upp och erbjudas hjälp och stöd.

Förvaltningen ser också positivt på de kopplingar som görs mot andra viktiga program och styrdokument, såsom Agenda 2030 och FN:s barnkonvention. Att det nya programmet är samordnat med andra viktiga styrdokument underlättar för nämnderna att bedriva ett arbete som följer styrdokumentet.

Det är bra att det finns en kunskaphöjande ambition i programmet eftersom alla som ska arbeta utifrån det inte är specialister inom området. Detta gör att arbetet med dessa frågor får en bättre förankring i verksamheten och att det blir tydligt varför arbetet med våld i nära relationer är prioriterat. Det är också bra att det förebyggande arbetet som behövs på olika nivåer lyfts fram och tydliggörs i programmet och att det förebyggande arbetet på alla nivåer gynnas av samhandling mellan olika aktörer.

I programmet anges att nämnderna ska anta och genomföra angivna aktiviteter och indikatorer som de berörs av i samband med den ordinarie verksamhetsplaneringen och att dessa ska följas upp i samband med den ordinarie verksamhetsuppföljningen i ILS. Förvaltningens uppfattning är att det är viktigt att det sker en samordning med ordinarie anvisningar för verksamhetsplanering och uppföljning, så att det är tydligt vad som förväntas av nämnderna.

Östermalms stadsdelsnämnd

Östermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 17 november 2020 följande.

Östermalms stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det som svar till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av Birgit Marklund Beijer m.fl. (S) och Jaime Barrios m. fl. (V), *bilaga 1*.

Östermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 23 oktober 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till att stadens nya program omfattar fler typer av våld än tidigare. Det kommer att bidra till ökad kännedom om våldets olika uttryck. Med ökad kunskap ökar också stadens möjligheter att arbeta förebyggande och erbjuda adekvat stöd till enskilda.

Avseende programmets titel konstaterar förvaltningen att den inte överensstämmer med innehållet i programmet. Där framhålls att begreppet *sex mot ersättning* företrädesvis ska användas framför begreppet *prostitution* (se s.10).

Förvaltningen menar att beskrivande texter om våldets former, omfattning och konsekvenser kan kortas. Istället bör programmet hänvisa till Socialstyrelsen, Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) och andra källor inom området. På så vis säkerställs att arbetet utgår från den senaste forskningen.

Det är förvaltningens mening att kopplingen mellan mål och indikator i några fall är svag. Påvisar andel individer som har, eller haft, samhällsvägledning som aktivitet att staden når sitt första mål avseende ett förebyggande arbete? Går det att uttala sig om måluppfyllelsen avseende det fjärde målet, om tillgången till insatser för våldsutsatta vuxna och barn, genom att mäta andelen nämnder som har rutiner för hur vi säkrar skolgången för barn i skyddade boende? En svag, eller oklar, koppling mellan mål och indikator kan påverka möjligheten att följa upp arbetet. Tillgången till tillförlitligt statistiskt underlag återspeglas sannolikt i valet av indikatorer och, till viss del, även aktiviteter.

Ett av programmets syften är att vara ett stöd för ansvariga aktörer. För att fungera som sådant är det förvaltningens mening att aktiviteterna i större utsträckning bör beskriva vilka metoder eller insatser som avses. En tydligare styrning skulle också bidra till en ökad likställighet inom staden, vilket är ett annat uttalat syfte med programmet.

Inom de områden där det saknas evidensbaserade och beprövade metoder och insatser bör stadens ambition vara att stötta metodutveckling. Att enbart lista en aktivitet, om än med ett utpekad ansvar, är inte tillräckligt. Metodutveckling bör göras gemensamt inom staden med ett tydligt uppdrag och tillhörande resurser.

Förvaltningen välkomnar att programmets första mål, *Stadens verksamheter arbetar våldsförebyggande*, visar på betydelsen av ett våldsförebyggande arbete. De aktiviteter som listas är adekvata, men förvaltningen efterfrågar ett tydligare stöd avseende genomförandet. På vilket sätt ämnar staden arbeta med "Förebyggande insatser riktade till barn och unga som riskerar att utsättas för sugardejting och prostitution"? En annan aktivitet är att implementera våldspreventiva program inom förskola, skola och fritidsverksamhet. Här listas ett par exempel på metoder som ska användas. Men inget av dessa är anpassade för förskolan och dess uppdrag.

Förvaltningen är positiv till stadens ambition avseende våldsutövare som återspeglas i det andra målet, *Våldsutövare har tillgång till återfallsförebyggande insatser utifrån sina behov*. Enligt Socialstyrelsens föreskrifter bör kommunen erbjuda stöd till den som utövar våld. Stadens målsättning i sitt arbete att nå utövare är en av programmets styrkor.

Under programmets tredje mål, *Stadens verksamheter arbetar aktivt för att upptäcka våldsutsatta vuxna och barn samt våldsutövare*, beskrivs arbetet med att upptäcka våldet. Förvaltningen välkomnar att programmet här tydliggör att rutinfrågor ska användas. Det är en beprövad metod som visar att upptäckten av utsatthet ökar när frågor ställs rutinmässigt.

Programmets fjärde mål, *Våldsutsatta vuxna och barn har tillgång till insatser utifrån sina behov*, anger att insatser ska ges utifrån den enskildes behov. Förvaltningen menar att de aktiviteter som listas är adekvata men efterfrågar en tydlighet avseende vilka insatser som bör erbjudas. Hur ser till exempel stadens ambition avseende stöd till enskilda på lång sikt ut? I bilaga 2 listas flera stödinsatser som ger viss vägledning.

Det femte målet, *Våldsutsatta vuxna och barn medverkar i brottsutredningar*, rör våldsutsattas medverkan i brottsutredningar. Förvaltningen är positiv till att aktiviteterna tydligt visar på stadens ansvar att stötta den som är utsatt för våldet.

Programmets sjätte mål, *Stadens verksamheter arbetar med systematisk kunskapsutveckling*, respektive sjunde mål, *Stadens verksamheter använder metoder och insatser som vilar på evidens och/eller på beprövad erfarenhet*, beskriver vikten av systematisk kunskapsutveckling och beprövade och evidensbaserade metoder och insatser.

Det är förvaltningens mening att detta är att betrakta som nödvändiga medel för att nå måluppfyllelse och inte mål i sig själva. De aktiviteter som listas här är adekvata och passar väl in under övriga mål.

Stockholms Stadshus AB

Stockholms Stadshus AB:s yttrande daterat den 18 november 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Underremiss

Stockholm Business Regions remissvar har i huvudsak följande lydelse.

Stockholm Business Region arbetar kontinuerligt utifrån ett jämställdhetsperspektiv och riktar särskilda satsningar till kvinnors företagande och i synnerhet till kvinnor med utländsk bakgrund. Bolaget ser att intensifierade satsningar avseende stadens strävan att få fler i arbete via anställning eller eget företagande kan ökas för att stärka målgruppens självständighet. Bolaget anser att det är positivt att samtliga bolag och förvaltningar i staden involveras genom att arbetsgivarperspektivet lyfts, och att det är bra att det finns en tydlig ansvarsfördelning för insatserna i programmet.

SISABs remissvar har i huvudsak följande lydelse.

SISAB välkomnar att programmet förtydligar stadens ansvar att som arbetsgivare stötta medarbetare som utsätts för våld från närstående. SISAB arbetar aktivt med insatser för att främja medarbetares hälsa, både i arbetslivet men även privat.

Micasa Fastigheters remissvar har i huvudsak följande lydelse.

Bolaget ser positivt på att kunna medverka till att sprida stadens information om stöd- och skyddsinsatser till målgruppen äldre. När det gäller arbetsgivarens roll att upptäcka medarbetare som far illa utifrån de kriterier som omnämns i programmet så måste det finnas kunskap bland chefer och HR-ansvariga att kunna tolka signaler hos den som är utsatt. Bolaget anser därför att det bra att programmet anger att staden ska utveckla ett stöd till chefer för att öka kunskapen inom dessa frågor.

Stockholmshems remissvar har i huvudsak följande lydelse.

Bolaget välkomnar det arbetsgivarperspektiv som lagts till liksom programmets fokus på samordning, systematik och kunskapsbaserat arbete. I sak har bolaget inga stora invändningar mot programmets innehåll. Bolaget månar om att aktivt samverka kring förebyggande arbete och stöd. Antalet personer som utsätts för våld i nära relationer är högre i ytterstaden än i innerstaden. Bolaget har ett stort fastighetsbestånd i ytterstaden och ser därför att det är önskvärt med en komplettering av bostadsbolagens roll avseende den samverkan som ska genomföras.

Stockholms Stadsteaters remissvar har i huvudsak följande lydelse.

Kulturhuset Stadsteatern ställer sig bakom programmet.

Svenska Bostäders remissvar har i huvudsak följande lydelse.

Svenska Bostäder ställer sig positivt till det nya reviderade och mer omfattande programmet. Bolaget erbjuder som arbetsgivare stöd till samtliga anställda som utsatts för psykiskt, sexuellt eller fysiskt våld. Genom en aktör, som har specialiserat sig på våld i nära relationer, erbjuder bolaget professionellt samtalsstöd. Ett av bolagets huvudmål är att kunna erbjuda trygga och säkra bostäder i Stockholms Stad. Bolaget anser dock att boendeperspektivet hade kunnat vara tydligare i programmet, eftersom våld i hemmiljö står i konflikt mot bolagets mål om att erbjuda trygga och säkra bostäder.

Koncernledningens synpunkter

Koncernledningen anser att programmets syfte att förebygga våld och att ge stöd och stöttning när det likväl sker är positivt. I enlighet med programmets syfte och målsättningar arbetar dotterbolagen aktivt för att skapa trygga boendemiljöer och med sina respektive arbetsgivare. Därför är det bra att det finns ett program att använda sig av för stöd och stöttning i dessa frågor.

Det kan dock konstateras, vilket också dotterbolagen lyfter fram, att boendeperspektivet och den samverkan som ska genomföras där kan beskrivas tydligare, för att stötta det stöttande arbetet som behöver utföras inom detta område. För kompletterande synpunkter hänvisar koncernledningen till dotterbolagens remissvar.

Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor

Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågors yttrande daterat den 17 november 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor har tagit del av ärendet. Rådet vill framhålla att det är positivt att staden uppmärksammar och betonar frågan. Rådet anser att det är bra att programmet utökats till att förebygga olika typer av våld och att ge stöd och skydd när det sker. Rådet efterfrågar dock ett funktionshindersperspektiv. Kanske borde funktionsnedsatta behandlas som en särskild målgrupp i programmet. Enligt stadens egen trygghetsmätning finns en påtaglig överrepresentation för både oro för våld samt risken att utsättas för brott bland funktionsnedsatta. Det är även vanligare med våld och hot om våld för denna grupp.

Rådet anser även att personer som riskerar att utsättas för våld kan behöva stöd och hjälp på ett tidigare stadium i vad som kan bli en hotande situation. Våld föregås ofta av mer subtila former av hot och övergrepp. Precis som när det gäller barn behöver man arbeta förebyggande för gruppen personer med funktionsnedsättningar.

Det är dock inte helt enkelt att lämna efter misshandel för att ta sig till ett skyddat boende. Ofta uppstår i relationen, även om den är destruktiv, starka band mellan parterna. Detta gäller i synnerhet om det föreligger någon form av maktobalans eller beroendeförhållande, vilket inte sällan är fallet när det gäller personer med olika former av funktionsnedsättningar. Rådet framhåller att bristande stöd till personer med funktionsnedsättning innebär att individer med funktionsnedsättning hamnar i en beroendeproblematik. Detta kan ge upphov till destruktiva mönster och leda till våld. Det är problematiskt att staden inte har något arbete som åtgärdar denna problematik utan nöjer sig med att konstatera att dessa personer tillhör en extra utsatt grupp.

Det är kommunens ansvar att se till att samtliga kvinnojourer är tillgängliga. Detta bör bland annat ske genom ekonomiskt stöd, särskilt till de frivilliga jourerna. Delen om samverkan med kvinnojourerna bör därför lyftas upp, prioriteras och ges en särskild punkt.

Det är slutligen nödvändigt att det finns tillgängliga boenden för alla, oavsett funktionsförmåga. Även på skyddade boenden kan behövas speciell anpassning för olika typer av funktionsnedsättningar. Staden måste säkerställa att det finns tillgängliga skyddade boenden för den som vill lämna en destruktiv relation.

Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030

Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030:s yttrande daterat den 25 augusti 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Rådet uppfattar förslaget till program som genomarbetat och med många ambitiösa planer som kan göra stor skillnad.

Rådet vill dock tydligt framhålla att vi saknar ett resonemang om kön, våld och makt som till exempel skulle kunna inleda rapporten. En mycket stor del av allt våld, både mot män och mot kvinnor och flickor, utövas av män. För att nå såväl det nationella jämställdhetspolitiska målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra som målet i Agenda2030 om att utrota våld mot och utnyttjande av kvinnor och flickor (5.2) så är det viktigt att arbetet baseras på en gemensam och förankrad analys.

Rådet ser också att programmet oftare behöver tydliggöra när det som adresseras är just mäns våld mot kvinnor. En sådan tydlighet behöver inte utesluta åtgärder också i de fall när våldsutövare inte är män eller våldsutsatta inte är kvinnor, men är av vikt för att insatser i tillräcklig omfattning ska rikta sig mot män och pojkar samt innefatta arbete mot negativa maskulinitetsnormer.

Rådet vill också peka på att det är nödvändigt att närmare analysera och beskriva situationen för personer som befinner sig i en särskilt sårbar situation. Sådana analyser, om t ex våldsutsatthet bland hbtq-personer eller möjligheter för kvinnor i olika

skeden av en migrationsprocess att kunna få rätt stöd vid våldsutsatthet, kan leda till nödvändiga specifika åtgärder som gör stor skillnad för olika stockholmare.

Rådet vill därutöver peka på fem delar i programmet som bör utvecklas.

- Det bör tydliggöras hur staden kan samarbeta med civilsamhället för att uppnå målen i programmet. I detta sammanhang bör det avgörande arbete t ex kvinnojourer utför lyftas fram. I sammanhanget bör också beskrivas hur samarbete kan utvecklas med föreningar som inte primärt arbetar med jämställdhet, men kan bidra för att nå målen. Det kan handla om vilka förväntningar staden har på sådana samarbetspartners, och tydlighet i vad föreningar kan göra för att stärka arbetet mot våld. Det är ofta så att där behoven kan vara särskilt stora är tilliten till det offentliga lägre. I t ex socioekonomiskt utsatta delar av staden behövs därför särskilda insatser för att stärka samarbetet i syfte att nå målen i programmet.
- Likaså bör involvering av privata aktörer utvecklas i programmet. Staden har genom t ex upphandling möjlighet att ställa krav på privata aktörer att bidra i arbetet. I andra sammanhang kan staden samla t ex friskolor tillsammans med kommunala skolor och på olika sätt verka för att friskolor deltar i och bidrar till aktiviteter och arbete som beskrivs i rapporten.
- Beskrivningen av pornografins roll för att normalisera våld och övergrepp bör utvecklas.
- Användningen av sociala medier och andra liknande verktyg för att utöva hot och psykiskt våld bör analyseras och lämpliga arbetssätt för att möta detta beskrivas.
- Fler handlingar krävs för att adressera och motverka att män begår brottet sexköp/köp av speciella övergrepp.

Framåt kan en analys vara nödvändig av hur våld mot kvinnor och flickor har förändrats som ett resultat av pandemins konsekvenser. Vilka förberedelser har vidtagits när olika åtgärder satts in, vilka förväntningar har dessa byggts på, varför, och har de infriats.

Avslutningsvis har rådet i ett flertal yttranden lyft bostadspolitikens centrala roll för att nå målen i Agenda 2030. Även på detta område spelar bostadspolitikerna en mycket viktig roll. Rådet ser fram emot den i budget aviserade boendeplanen för våldsutsatta och vill i sammanhanget understryka vikten av genomgångsbostäder tillgängliga för våldsutsatta i hela staden.

Funktionsrätt Stockholm

Funktionsrätt Stockholms yttrande inkom den 5 november 2020 och har i huvudsak följande lydelse.

Den särskilda utsatthet som kan uppstå för personer med funktionsnedsättning när det gäller våld i nära relationer är viktig att uppmärksamma. Under flera år har detta aktualiserats när stadens trygghetsmätning presenterats. Där kan vi se att personer med funktionsnedsättning är extra utsatta för brott inklusive olika former av sexualbrott i

och utanför hemmet samt otrygghet år efter år. Enligt rådande lagstiftning saknar också personer med funktionsnedsättning skydd mot hatbrott. Vi erfar att kvinnor med funktionsnedsättning är mer utsatta för våld i nära relation än kvinnor generellt och att det är allvarligt.

Vi är positiva till att staden aktivt arbetar med frågan om våld i nära relationer och lägger fram konkreta förslag till åtgärder på olika nivåer. Vi vill dock poängtera vikten av att ett funktionshinderperspektiv finns med i arbetet i alla delar. Även att staden synliggör denna grupp mer aktivt, samt den särskilda utsatthet som personer med olika funktionsnedsättningar befinner sig i när våld i nära relationer ska diskuteras. Att diskutera våld i nära relationer utan att denna särskilt utsatta grupp omnämns innebär ett olyckligt osynliggörande.

Att våld i nära relationer förekommer i en hög prevalens mot personer med funktionsnedsättning är ingen slump – liksom det inte är en slump att det i huvudsak är män som slår kvinnor. Strukturer som möjliggör detta måste identifieras liksom vilka som utövar detta våld, så vi kan bli bättre på att förebygga det. Den som har en funktionsnedsättning befinner sig ofta i en särskilt komplicerad beroendeställning gentemot den som utövar våldet – det kan vara både vårdgivare och anhöriga – som ens vardag och stöd är beroende av, och det kan därför vara svårare att bryta sig loss från en destruktiv relation. Även andra svårigheter förekommer enligt forskning. Såsom att gränsdragning för den utsatte kan vara svårare på grund av konsekvenser av funktionsnedsättning, brist på information eller för att man sedan tidig barndom eller under lång tid varit särbehandlad och utsatt för kränkande behandling. Våldet riskerar också kunna pågå över längre tid då den utsatte ofta har ett mer begränsat nätverk och ibland begränsad möjlighet att själv söka stöd och hjälp.

Vi noterar att staden lyfter fram personer med funktionsnedsättning i olika delar i programmet vilket är bra. Då denna grupp är särskilt utsatt förordar vi att personer med funktionsnedsättning lyfts fram även i ett eget avsnitt så det blir synligt att denna grupp behöver hanteras särskilt och delvis inte passar in under ordinärt stöd och hjälp. Under ”Programmet målgrupper” finns en skrivning som relaterar till detta: ”En individ kan ha särskilda behov av stöd och hjälp utifrån en eller flera olika faktorer som påverkar varandra. Det stöd som erbjuds är inte alltid anpassat för personer med till exempel funktionsnedsättning eller som är i ett aktivt missbruk.” För att stödet ska vara anpassat även för personer med funktionsnedsättning behövs mer kunskap samt riktade insatser och åtgärder. Det bör också framgå hur stödet ska anpassas, i vilket skede och vem som ansvarar för detta.

Under målgrupper under ovanstående nämnda rubrik funderar vi också på om staden borde tydligare definiera vilka målgrupperna är. Det framstår som aningen vagt att beskriva dessa som ”Barn, unga, vuxna och äldre i Stockholm som har utsatts för våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution och människohandel för sexuella ändamål eller sexuellt våld oberoende relation.” Om staden vill rikta ett arbete mot de som är särskilt utsatta borde detta nämnas tydligt i målgrupperna t ex genom att skriva: ”Personer i olika åldrar och med eller utan funktionsnedsättning som

utsatts för våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution och människohandel för sexuella ändamål eller sexuellt våld oberoende relation.”

Våra förslag

- Staden bör förtydliga målgrupperna för sitt arbete och där få med personer med funktionsnedsättning som en viktig grupp att rikta insatser och stöd till.
- Personer med funktionsnedsättning utgör en särskilt utsatt grupp när det gäller våld i nära relationer. Vi anser därför att våld mot personer med funktionsnedsättning ska presenteras i ett särskilt avsnitt.
- Att staden initierar en översyn om vilken kunskap, rutiner och stöd som krävs för att ge personer med funktionsnedsättning ett fullgott stöd i likhet med det staden i övrigt erbjuder.
- Att kvinno- och brottsofferjourer samt skyddade boenden som staden ansvarar för eller stödjer ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättningar.
- Att staden vid olika utbildnings- och informationsinsatser vad gäller våld i nära relationer ska uppmärksamma utsattheten för personer med funktionsnedsättning, samt de strukturella orsakerna till detta.

Länsstyrelsen Stockholm

Länsstyrelsen Stockholms yttrande daterat den 18 november 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Övergripande synpunkter

Tidsramen för programmet överensstämmer inte med den regionala strategin för att förebygga och bekämpa våld som utgår 31 december 2026, vilket anses önskvärt om viljan är att programmet ska utgå från den regionala strategin för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län.

Gällande giltighetstiden kring de aktiviteter som beskrivs i programmet anser Länsstyrelsen att det saknas skrivning för eventuell revidering av insatser under tidsramen för programmet. Detta då de bland annat baseras på åtaganden inom ramen för Operation Kvinnofrid, där dessa åtaganden är 3-åriga och inte sträcker sig över hela programperioden. Att ha möjlighet att revidera aktiviteter möjliggör även att programmet blir ett levande dokument med möjlighet att utveckla aktiviteter under programtiden.

Länsstyrelsen ser positivt på den analys som gjorts för Stockholms stads arbete med våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Dock skulle det vara önskvärt att programmet även hade en analys gjord för Stockholms stads verksamhet kring prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation, för att få en bild av nuläget inför programstart.

Utöver mål 7 finns aktiviteter specificerade för alla våldstyper inom samtliga målsättningar. 20 aktiviteter är riktade mot våld i nära relation inklusive hedersrelaterat

våld och förtryck eller till någon av dem separat. 10 aktiviteter riktar sig mot prostitution, människohandel för sexuellt våld eller sexuellt våld oberoende relation. Av de 13 föreslagna indikatorerna följer ingen av dem särskilt våldstyperna prostitution, människohandel för sexuellt våld eller sexuellt våld oberoende relation. 7 av indikatorerna följer särskilt våld i nära relation inklusive hedersrelaterat våld och förtryck eller någon av dem separat. 6 indikatorer använder generella skrivningar som våld eller våldsutsatt. Länsstyrelsen föreslår att indikatorerna ses över för att möjliggöra uppföljning av samtliga typer av våld som programmet innefattar.

Nedanstående synpunkter är uppdelat efter kapitlen i programmet och följer nedan i kronologisk ordning.

Inledning

- Länsstyrelsen föreslår att även utövare av sexualbrott (inte endast köpare av sexuella tjänster) tillkommer under programmets målgrupper då utsatta för sexuellt våld oberoende relation, är en tydlig målgrupp i programmet.
- Då programmet även omfattas av målsättningar kring våldsprevention föreslår Länsstyrelsen att programmets målgrupper även inkluderar de som riske-
rar att utöva våld samt barn och unga som får ta del av universellt våldsförebyggande insatser.
- Positivt att lyfta gruppen unga. Dock blir det problematiskt om en individ som är under 18 år inte benämns som barn då skydd- och stödinsatser skiljer sig för barn och vuxna. Önskar en tydligare definition för gruppen unga. Ett förslag är att låta gruppen unga börja vid 18 års ålder.

Genomförande och uppföljning

- Länsstyrelsen ser positivt till det utvecklingsarbete som påbörjats av Stockholms stads verksamhetssystem för att öka möjligheten till en systematisk uppföljning av programmets område. Att särskilda enkäter eller undersökningar kan genomföras som komplement är positivt, i detta önskar Länsstyrelsen att Stockholms stad även såg regionala uppföljningar som ett komplement likväl som staden lyfter nationella uppföljningar.
- Länsstyrelsen ställer sig positiv till att det är tydligt vem som har ansvar för uppföljning av aktiviteter respektive målsättningar och utfall.

Olika typer av våld som omfattas av programmet

- Beskrivningen av de olika typerna av våld är bra. Dock skrivs det att sex mot ersättning företrädesvis kommer användas istället för begreppet prostitution i programmet. Detta görs inte vidare i programmet. Länsstyrelsen anser att prostitution kan användas som ett övergripande begrepp. Bra att kopplingen mellan prostitution och människohandel görs.

- Önskvärt att i texten om prostitution (och genomgående i programmet) använda begreppet barn istället för minderåriga för personer under 18 år. Även att använda personer i prostitution snarare än prostituerade.

Våldets olika uttryck

- Länsstyrelsen anser att definitionerna kring våldets olika uttryck är bra. Dock saknas skrivningar kring utpressning och hot som ett medel för att kvarhålla individen i den utsatta situationen. Exempelvis att fotografera den utsatta och använda bilderna som medel för utpressning. Men även ett förtydligande av hot är önskvärt, då det inte endast innebär hot om våld mot person utan även hot om våld mot närstående om individen inte låter sig exempelvis exploateras för sexuella ändamål.
- Länsstyrelsen ifrågasätter skrivningen kring att det psykiska våldet mot unga ofta sker digitalt, via sociala medier eller mobiltelefon. Våldet har fått många nya plattformar för både barn, unga, vuxna och äldre. Föreslår ett förtydligande att det psykiska våldet kan ske digitalt mot samtliga målgrupper.

Hur många är utsatta?

- Länsstyrelsen saknar en sammanställning av hur många som är utsatta i människohandel för sexuella ändamål, i Stockholms stad. Regionkoordinatorerna mot prostitution och människohandel sammanställer statistik varje år om vilka ärenden de har handlagt i länet. Detta utifrån ålder, ursprungsland, hemkommun, exploateringsform med mera. Statistiken är inte en omfattningskartläggning utan redogör för vilka ärenden som kommit regionkoordinator till känna under det senaste året.
- Länsstyrelsen saknar ett resonemang kring omfattningen av våldsutövande då de är en tydlig målgrupp i programmet.

Våldets konsekvenser

- I texten kring våldets konsekvenser saknas skrivningar om konsekvenser för att befinna sig i prostitution eller ha sex mot ersättning. Även att vara utsatt för sexuellt våld oberoende relation. Önskar detta tillägg.
- Gällande texten kring konsekvenser kring människohandel är fokus på att de utsatta inte är folkbokförda i Sverige utan istället har hemvist i annat land. Enligt Polismyndighetens Lägesrapport 20 Människohandel för sexuella och andra ändamål, påträffades 18 individer folkbokförda i Sverige. Dessa individer påträffades vid en särskild insats och ansågs riskera att utsättas för människohandel för sexuella ändamål.

Viktiga perspektiv

- Länsstyrelsen ställer sig frågande till användning av begreppet normmedvetenhet under viktiga perspektiv. Begreppet används främst inom skolväsendet och baseras på nyckelbegreppet normkritik. Att bli medveten om vilka nor-

mer som styr verksamheters värderingar och uppfattningar är positivt. Anledningen att den *regionala strategin för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län 2020–2026* valde att lyfta intersektionalitet som viktigt perspektiv istället är för att detta är en vidareutveckling av normkritik. Istället för att endast medvetandegöra, är intersektionalitet ett verktyg för att lyfta de normer som är kopplat till bland annat diskrimineringsgrunderna. Det analyserar även hur organisationer bemöter, hanterar eller ger stöd utifrån förståelsen att en individ inte endast är ett kön, en ålder osv, utan att dessa kategorier samverkar. Detta perspektiv blir därför både viktigt i verksamhetsplaner kring exempelvis bemötande men även som ett uppföljningsinstrument för att fördjupa analysen kring vilka målgrupper verksamheten har nått.

Mål kopplade till programmet

De två kommentarerna nedan gällande den övergripande bilden på sidan 19.

I utfallet under mål 2 som lyder: Staden samverkar med polis, åklagare, hälso- och sjukvården, samt idéburen sektor såväl på strategisk nivå som runt enskilda våldsutövare. Då utfallet handlar om samverkan inom ramen för återfallsförebyggande insatser, anser Länsstyrelsen att även Kriminalvården (alternativt frivården) ska inkluderas som en samverkanspart. Länsstyrelsen önskar även vara en samverkanspart på strategisk nivå då Stockholms stads program utgår från vår gemensamma regionala strategi.

Utfallet under mål 4 som handlar om samverkan är felskriven i bilden och berör nu våldsutövare. Om meningen är att det istället ska stå våldsutsatta önskar Länsstyrelsen även här vara en samverkanspart på strategisk nivå av samma anledning som ovanstående punkt. För detta utfall saknas även Migrationsverket då det i senare avsnitt under rubriken; *Extern samverkan och samhandling* nämns som en viktig samverkanspart.

Mål 1 Stadens verksamheter arbetar våldsförebyggande

- Länsstyrelsen är positiv till att Operation Kvinnofrids åtagande gällande kampanj för att påverka attityder kring sex mot ersättning och pornografi återfinns i programmet.
- Länsstyrelsen ställer sig frågande till att Stockholms stad har tagit bort samverkan med näringslivet under utfallet: *Staden samverkar med civilsamhället kring det våldsförebyggande arbetet*. Då exempelvis många skolor i Stockholms stad drivs av privata aktörer rekommenderar Länsstyrelsen att även näringslivet skrivs in som en samverkansaktör för att exempelvis främja ett våldsförebyggande arbete även i stadens skolor som drivs i privat regi.

Mål 2 Våldsutövare har tillgång till återfallsförebyggande insatser utifrån sina behov

- Länsstyrelsen har förståelse för behovet att hålla nere antalet indikatorer på mål- och utfallsnivå. Dock ingår KAST-verksamheten inom målsättningen

och att endast följa upp RVCs verksamhet genererar att stadens återfallsförebyggande arbete mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål inte synliggörs och följs upp från aktivitet till utfalls- och mål-nivå.

- Länsstyrelsen ställer sig frågande till att Operation Kvinnofrids åtagande gällande att: *Ta fram och sprida metoder för att motivera våldsutövare till att ta emot stöd och behandling*, inte återfinns i programmet, då Stockholms stad är en tydlig aktör i det arbetet. Eller är aktiviteten; *Ta fram rutiner för att motivera unga, vuxna och äldre som utövar våld i nära relationer och eller hedersrelaterat våld och förtryck till att ta emot stöd för att upphöra med våldet*, en omformulerad version av det åtagande? I så fall begränsas aktiviteten att inte innehålla rutiner för att motivera de personer som köper sex eller begår sexualbrott att ta emot stöd och behandling, vilka är målgrupper i programmet.
- I relation till aktiviteten om att sprida information om civilsamhällets resurser i syfte att nå våldsutövare önskar Länsstyrelsen att även telefonlinjen Välj att sluta kan spridas i staden av samma anledning.

Mål 3 Stadens verksamheter arbetar aktivt för att upptäcka våldsutsatta vuxna och barn samt våldsutövare

- Länsstyrelsen ställer sig positiv till indikatorerna för uppföljning av målsättningen. Det önskas dock ett förtydligande om de rutinfrågor som ska användas för att upptäcka våld innefattar samtliga typer av våld som innefattas av programmet.
- I flera aktiviteter används ordet våld. Exempelvis i den sista aktiviteten: *Utveckla stöd till chefer i syfte att öka kunskapen om våld för att stötta medarbetare som är utsatta*. Önskar ett förtydligande om vilka typer av våld som avses. Samma frågeställning gäller aktiviteten kring att; *främja tidigt upptäckt [...] genom att rutinmässigt ställa frågor om våld*.
- Utifrån resultatet från Stockholmsenkäten uppgav 8 % av flickorna i årskurs 2 på gymnasiet i Stockholms stad att de blivit tvingade till sex/våldtagna. I programmet återfinns inga aktiviteter kring upptäckt av unga utsatta för sexuellt våld oberoende relation. Då siffran har ökat de senaste åren skulle det vara önskvärt att en sådan aktivitet lades in i programmet. Positivt att aktivitet under mål 1 kring skolans sex- och samlevnadsundervisning finns. Dock som för andra typer av våld behövs kedjan säkerställas även för de som redan utsatts.

Mål 4 Våldsutsatta vuxna och barn har tillgång till insatser utifrån sina behov

- Många aktiviteter använder ordet våld, vilket inte gör det tydligt i nuläget vilka typer av våld som ingår i begreppet. Se kommentar ovan under rubriken: *Förtydliganden*.

Mål 5 Våldsutsatta vuxna och barn medverkar i brottsutredningar

- Länsstyrelsen önskar att Stockholms stad såg över indikatorn för; *antal unga som får stöd och hjälp av Stödcentrum utifrån våld i nära relationer*. Detta då Stödcentrum även stöttar personer som utsatts för exempelvis våldtäkt, eller sex mot ersättning och kan då i uppföljning även fånga upp utsatta för sexuellt våld oberoende relation samt prostitution.

Mål 6 Stadens verksamheter arbetar med systematisk kunskapsutveckling

- Länsstyrelsen anser det vara av största vikt att indikatorerna kring relevant kunskap innefattar samtliga typer av våld i programmet. Detta för att möjliggöra en uppföljning av kunskapsutvecklingen i Stockholms stads verksamhet kring samtliga typer av våld för att kunna arbeta systematiskt med kunskapsutvecklingen.
- Länsstyrelsen ställer sig positiv till aktiviteten att staden ska: *Säkerställa att alla introutbildningar för nyanställda inom socialtjänsten ska innehålla ett avsnitt om våld och våldsutsatthet*, då det tolkas som att samtliga typer av våld i programmet åsyftas.
- I aktiviteten kring att sprida grundkursen *"webbkurs om prostitution"* är ägandeskapet felaktigt då det är Jämställdhetsmyndigheten som är huvudman. Utbildningen heter även *"webbutbildning människohandel barn och unga"*. Inför 2021 kommer Jämställdhetsmyndigheten ta fram en ny webbkurs som tar in hela området prostitution och människohandel för samtliga ändamål.

Mål 7 Stadens verksamheter använder metoder och insatser som vilar på evidens och/eller på beprövad erfarenhet

- Under mål 7 saknas ett utfall om programmet ska överensstämma med den regionala strategin: *Myndigheter kvalitetssäkrar sina metoder och arbetsätt med stöd av forskning*. Länsstyrelsen anser det önskvärt om detta utfall även inkluderas i programmet för att kunna nå målsättningen.

Samverkan

Länsstyrelsen ställer sig positiv till avsnittet kring samverkan. Dock saknas Åklagarmyndigheten i skrivningen kring Operation Kvinnofrid. Migrationsverket lyfts även som en särskilt viktig samverkanspart kring människohandel för sexuella ändamål. Detta är bra. Därför är det önskvärt att de även skrivs in som samverkansaktörer i utfallen under målsättning 4. Länsstyrelsen anser dock att Migrationsverket även är en viktig samverkansaktör för alla typer av våld i programmet, då även personer som ännu inte har uppehållstillstånd i Sverige kan vara utsatta för våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, sexuellt våld oberoende relation eller befinna sig i prostitution.

Förebyggande arbete

Under rubriken förebyggande arbete saknas skrivningar kring sexuellt våld oberoende relation. Kan förslagsvis exemplifieras med analyser från senaste Stockholmsenkäten

kring andel elever som tvingats till sex, och koppla detta till den universella preventionen.

Arbetsgivarperspektiv

Länsstyrelsen är positiv till att programmet innehåller ett arbetsgivarperspektiv som kopplar till aktiviteten: *Utveckla stöd till chefer i syfte att öka kunskapen om våld för att stötta medarbetare som är utsatta*. Detta avsnitt förtydligar att aktiviteten innefattar en ökad kunskap om våld in nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck och inte samtliga typer av våld i programmet som samlingsnamnet våld i aktiviteten kan tolkas som.

Fortsatt behov av kunskapsutveckling

Länsstyrelsen anser även att medvetenheten kring mäns utsatthet i samtliga typer av våld i programmet behöver öka och inte endast inom våld i nära relation.

Programmet lyfter ett behov av ökad kunskap för att motivera våldsutövare att bryta ett våldsamt beteende. Länsstyrelsen föreslår att ett steg på vägen skulle vara att skriva in Operation Kvinnofrids åtagande (där Stockholms stad redan är delaktig): *Ta fram och sprida metoder för att motivera våldsutövare till att ta emot stöd och behandling*. Åtagandet i handlingsplanen omfattar utövare inom samtliga typer av våld som programmet innefattar.

Positivt att det särskilt lyfts fram att medarbetare inom socialtjänsten behöver ha grundläggande kunskaper om prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation. Därav vidhåller Länsstyrelsen behovet av att säkerställa indikatorn under mål 6, att omfatta samtliga typer av våld. Flera aktiviteter är planerade att höja kunskapsnivån kring dessa typer av våld (dock inte sexuellt våld oberoende relation utifrån föreslagna aktiviteter). Med en inkluderande indikator kan en systematisk kunskapsutveckling ta form.

Bilaga 2. Stödinsatser inom staden

Förklaringen av KAST-verksamheten överensstämmer inte med informationen på Stockholms stads webbsida där KAST-verksamheten även lyfter att de vänder sig till personer som köper sexuella tjänster, porrsurfar, har funderingar kring sexköp eller upplever att de har ett sexmissbruk.

Region Stockholm

Region Stockholms yttrande daterat den 15 december 2020 har i huvudsak följande lydelse.

Region Stockholm anser att Stockholms stad har tagit fram ett ambitiöst förslag som innefattar nya målgrupper och förstärker stadens arbete mot våld i nära relationer inom

flera olika områden. Region Stockholm ser positivt på att evidensbaserade metoder och åtgärder ligger till grund för förslaget.

Förslaget till program är även tätt sammankopplat med den länsgemensamma strategin för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län som tagits fram inom ramen för Operation Kvinnofrid 2020. Region Stockholm ser det som fördelaktigt att stadens förslag tydligt hänger ihop med det länsgemensamma arbetet mot våld i nära relationer.

Region Stockholm ställer sig bakom betoningen på samverkan mellan Stockholmsregionens aktörer, då våld i olika former är komplexa samhällsproblem som kräver att många aktörer arbetar tillsammans för att motverka problemen. Region Stockholm välkomnar en fortsatt och utvecklad samverkan med Stockholms stad i denna fråga. Det sjukhus som getts möjlighet att yttra sig, Södersjukhuset AB, uttrycker detta tydligt då ett stort antal våldsutsatta uppsöker Södersjukhuset årligen.

Det är även positivt att möjligheten till en samordnad individuell plan för personer med behov av insatser från flera olika aktörer lyfts fram i förslaget.

Region Stockholm önskar att det framgår att Region Stockholm är en samverkanspart vid tre olika Barnahus i länet, däribland Barnahus Stockholm där Region Stockholm tillhandahåller barn- och ungdomsmedicinsk samt psykiatrisk kompetens.

Region Stockholm ställer sig positiv till programmets fokus på förebyggande arbete och upptäckt av våld då det direkt eller indirekt får allvarliga konsekvenser för barn, unga, vuxna och äldre, både avseende hälsa och andra livsbetingelser.

Region Stockholm anser att det tydligare ska framgå att programmets målgrupper inte enbart är de som redan har utsatts för våld, utan att också de som riskerar att utsättas för våld. Med anledning av de nya målgrupper som programmet omfattar vore det förtjänstfullt om fler grupper såsom exempelvis asylsökande, papperslösa samt EU-medborgare utan uppehållsrätt nämndes i programmet eftersom dessa grupper ofta riskerar att utsättas för människohandel för sexuella ändamål och andra typer av våld i nära relationer.

Föreslagna utbildningsinsatser i programmet för att öka kunskapen om våld är, enligt Region Stockholm, mycket lovvärda. Forskning visar att det krävs tydliga rutiner och riktlinjer centralt och lokalt, stöd från chef och organisation samt handledning för att nå framgång i arbetet med att identifiera och åtgärda våld i nära relationer. Region Stockholm anser dock att det behövs en tydligare koppling mellan utbildning och rutiner samt lokalt stöd för att omsätta kunskapen i programmet. En utbildningsinsats i programmet riktas till blivande jour- och familjehemsföräldrar. Det vore också värdefullt, anser Region Stockholm, att synliggöra hur redan etablerade jour- och familjehem nås av samma kunskap.

Region Stockholm ser positivt på att företeelsen ”sugardejting” uppmärksammas och att ungas utsatthet och erfarenheter av sex mot ersättning lyfts fram. Beskrivningen av fenomenet sugardejting bör dock tydliggöras i texten.

Region Stockholm noterar att beskrivningen av våld i nära relationer saknar en formulering om våldsutövare. Det framgår inte att majoriteten av de som utövar våld i nära relationer är män. Om detta inte framkommer riskerar en viktig utgångspunkt i arbetet mot våld i nära relationer att gå förlorad. Detta behöver förtydligas.

Förslaget förväntas få positiva konsekvenser för jämlik och jämställd vård genom att arbetet med våld i nära relationer förstärkts inom Stockholms stad då nya målgrupper inkluderas i stadens arbete.

ROKS

ROKS yttrande inkom den 11 december 2020 och har i huvudsak följande lydelse.

Synpunkter från Roks, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Roks, en feministisk och separatistisk organisation vars uppgift det är att synliggöra och motverka mäns och killears våld mot kvinnor, tjejer och barn. Vårt mål är att bidra till en förbättring av kvinnors och tjejers livsvillkor. Roks arbetar för att synliggöra sambanden mellan kön, makt och våld samt öka kunskapen och kompetensen i dessa frågor såväl inom som utom organisationen. För Roks innefattar mäns våld mot kvinnor och tjejer bland annat utsatthet för fysisk och psykisk misshandel, pornografi, prostitution, sexuellt våld, trakasserier, våld i hederns namn och surrogatmödraskap.

Roks ser att mäns våld kan drabba alla kvinnor och tjejer, men också att kvinnors och tjejers livsvillkor och livsrum kan variera beroende av etnicitet, social tillhörighet, ålder, sexualitet, funktionshinder och missbruk. Därför är det nödvändigt att belysa båda de erfarenheter som skiljer och de som förenar kvinnor och tjejer. Roks uppmärksammar att mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn är ett systematiskt våld och ska därför ses som ett samhällsproblem.

Kärnan i Roks verksamhet är stödet till lokala kvinno- och tjejjourer i deras utveckling och arbete för kvinnor, tjejer och barn som är utsatta för mäns våld.

Roks är en kvinnoseparatistisk organisation för att vi ser vikten av att kvinnor stöttar kvinnor. Roks är där för att ge kvinnan, tjejen och barnet en plats för att ta sig ur en relation där mannen använder våld. För att stötta och hjälpa henne krävs att vi påverkar reformer. I detta förslag till program om våld i nära relationer och hedersrelaterat förtryck. Roks anser att det är sällan offret är i fokus och kommer därför kommentera detta förslag utifrån henne.

Bakgrund

Stockholms stad reviderar programmet om våld i nära relationer och hedersrelaterat förtryck. Revideringen av programmet innehåller förändringar i omfattning som innebär att det nya programmet föreslås även omfatta våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende av relation. Programmet ska förebygga dessa typer av våld och ge stöd och skydd när ett våldsoffer utsätts. Programmet har utgått ifrån ett barnrättsperspektiv och en jämställdhetsanalys och till en början så påpekar förslaget att kvinnor är en stark majoritet av de som utsätts.

Programmet ska gälla mellan 2021 och 2025.

Roks sammanfattande synpunkter

Roks har 35 års erfarenhet av att arbeta mot mäns våld mot kvinnor och har länge sagt att våldet handlar om strukturer i samhället, därför ska våldet ses som ett samhällsproblem som bygger på makt och normer. Roks vet att våldet finns i alla samhällen och lösningen kräver åtgärder på strukturell nivå. Det är därför viktigt att skydda kvinnor mot mäns våld på alla plan i samhället. Roks ser positivt på att Stockholms stad utökar sitt program med att även innefatta våld i nära relation, våld i hederns namn, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld. Roks ser dock mycket allvarligt på att programmet inte utgår ifrån det rättsliga dokument som reglerar just de våld som kvinnor och tjejer utsätts för. Den konvention som Sverige skrivit under, som även kallas Istanbulkonventionen.

Programmet använder vissa begrepp som Roks anser vara problematiska. Programmet innefattar begrepp såsom ”våld mellan individer” eller ”föräldravåld”. För att stoppa de våld som kvinnor och tjejer utsätts för måste man använda de begrepp som tydligast beskriver det systematiska våld de utsätts för, i enlighet med Istanbulkonventionen och Sveriges jämställdhetspolitiska mål. Begreppet att använda är mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn. Programmets definition är därför missvisande och kan därför osynliggöra de systematiska våld och de maktstrukturer som härskar. Det finns även andra begrepp som är problematiska enligt Roks mening.

Roks bedömer också att programmet saknar tydlig koppling mellan våld och kön. Den enda gången som programmet tydliggör detta är i de avsnitt som handlar om våld i hederns namn, även om så är fallet så är all form av våld mot kvinnor och tjejer könsrelaterat och ska utgå från det.

Roks ser positivt på att programmet ser likheter mellan sugardating och prostitution då det är vad vår snart 40 åriga erfarenhet och kunskap visar.

Roks synpunkter

4.1 Mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn

- *Roks vill förtydliga att det handlar om mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn och att andra definitioner är missvisande.*

Till en början belyser förslaget att kvinnor utsätts för våldet i större utsträckning. I själva programmet saknas dock denna koppling. Programmet använder begrepp som ”våld mellan individer” eller ”våld mellan unga” i vissa fall har även ”föräldravåld” använts. Roks definierar våldet som mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn för att markera att män är förövare och kvinnor är utsatta. Det visar att våldet är riktat mot personer på grund av det kön de identifierar sig som, det vill säga tjejer eller kvinnor. Mäns våld mot kvinnor och tjejer visar en struktur i samhället där män är överordnande kvinnor som grupp även kallat könsmaktsordningen. Istanbulkonventionen konstaterar att kvinnor och tjejer riskerar att utsättas för könsrelaterat våld i större utsträckning än män.

Roks mening är att programmets definition av våldet är missvisande. Att inte hänvisa till mäns våld mot kvinnor och tjejer osynliggör det systematiska våldet och den

maktstruktur som härskar. Utgångspunkten av allt arbete mot våld, som förslaget vill bekämpa, ska enligt Roks kallas för mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn.

4.2 Arbeta mot våld för att uppnå jämställdhet

- *Roks delar förslagets utgångspunkt att arbetet mot våld krävs för att uppnå jämställdhet.*

Roks har i snart 40 år arbetat mot mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn. Målsättningen med jämställdhet går inte att uppfylla om inte mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn inte stoppas. När kvinnor, tjejer och barn utsätts för systematiskt våld som idag förekommer så är andra åtgärder kring jämställdhet verkningslösa. Roks ser därför positivt på att utgångspunkten för programmet är att arbeta mot våld för att uppfylla jämställdhet.

4.3 Programmet saknar grund i Istanbulkonventionen

- *Roks ser allvarligt på att programmet inte utgår från Istanbulkonventionen.* Roks menar bestämt att Sveriges internationella åtagande till Istanbulkonventionen lämnats utanför programmet. Sverige undertecknade Istanbulkonventionen 2014.

Istanbulkonventionen, i enlighet med Roks, konstaterar att mäns våld mot kvinnor är könsrelaterat på en strukturell nivå. Istanbulkonventionen konstaterar vidare att kvinnor och tjejer utsätts för allvarliga former av våld som i sin tur blir ett hinder för att uppnå ett jämställt samhälle mellan män och kvinnor. Sverige ska därför skydda kvinnor och tjejer genom att förebygga, lagföra och avskaffa våldet samt stärka kvinnor och tjejers ställning. Samtliga åtgärder ska även betraktas utifrån offrets utgångspunkt.

Sverige som part ska inte heller medverka till några som helst våldshandlingar mot kvinnor och tjejer och säkerställa att institutioner och myndigheter agerar i enlighet till denna skyldighet.

I ett program som avser stoppa våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer ser Roks mycket allvarligt på att Istanbulkonventionen inte använts.

4.4 Förebyggande arbete

- *Roks kräver riktade förebyggande åtgärder för tjejer och unga kvinnor.*
- *Roks kräver att mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn behandlas som brott.*
- *Roks mening är att förebyggande arbete inte sker när mannen redan har utövat våld mot kvinnan utan måste införas i tidig ålder.*

Roks vill även se att programmet förstår att kvinno- och tjejjourerna arbetat förebyggande i nästan 40 års tid. Kvinno- och tjejjourerna har utbildat myndighetspersonal och undervisat för barn och ungdomar i skolor och arbetat med opinionsbildning. Roks ser att det är på det sättet som samhället måste arbeta för att kvinnor ska bli fria från mäns våld. Roks ser därför att de förebyggande insatserna sker i tidig ålder.

Roks anser att programmet saknar riktade åtgärder till kvinnor och tjejer. I förslaget framförs i Mål 1 riktade åtgärder för män och killar för att förebygga. Tjej- och kvinnojourer arbetar dagligen för att förebygga våldet genom att ge kvinnor och tjejer ett kvinno- och tjejseparatistiska rum där de får lära sig om det systematiska våld de kan utsättas för. I dessa rum kommer de aldrig utsättas för våld av en man eller kille. I andra rum kan exempelvis en tjej sitta med sin förövare och lära sig om sexuella övergrepp. Roks ser därför att programmet omfattar tydliga, systematiskt och riktat stöd och kunskap till tjejer och unga kvinnor som en del i att förebygga våldet. Detta kan Stockholmsstad göra genom att samarbeta med tjejseparatistiska tjejjourer.

De förebyggande åtgärder, för män, som programmet refererar till är mestadels åtgärder för män som redan utsatt en kvinna för våld. Förebyggande åtgärder för att män ska sluta utsätta kvinnor och tjejer för våld måste börja mycket tidigare. De brott som kvinnor och tjejer utsätts för är allvarliga våldsbrott. Roks anser därför att samhället ska tydligt visa att det är brottsliga handlingar, även därför Stockholms stad.

4.5 Begreppet ”Våld i hederns namn”

- *Roks menar bestämt att använda begreppet ”våld i hederns namn” istället för ”hedersrelaterat våld och förtryck”.*

Roks använder begreppet *våld i hederns namn*. Roks anser att det är viktigt att utgå ifrån forskning, lagar och konventioner vid bestämmande av begreppet. Roks har också fördelen att få ta del av de utsattas berättelser genom våra medlemsjourer och dessutom jourernas tankar och erfarenheter av vad kvinnorna behöver i form av stöd, skydd och hjälp.

Våld i hederns namn definieras på olika sätt och ges olika teoretisk belysning av olika forskare och praktiker. Det finns också olika vardagsuppfattningar om hur våld i hederns namn ska förstås och förebyggas på bästa sätt. Barnåktenskap, tvångsäktenskap, fruimport, balkongflickor, könsstympning, mordförsök är exempel på olika begrepp som ibland kopplas till våld i hederns namn.

Roks väljer att benämna våldet som *våld i hederns namn*, för att på så sätt markera att heder inte är en förklaring till våld, utan en ursäkt. Det är ett sätt att poängtera att den som utsätter en annan person för våld och förtryck alltid bär ett ansvar. Vi ser att våldet, som allt könsspecifikt våld, har sin grund i kulturella föreställningar om kön, makt och sexualitet. Gemensamt för de som utövar våld i hederns namn är att de använder föreställningar om rykten, heder och oskuld för att legitimera våldet. Ofta finns det absoluta krav på att kvinnan ska vara oskuld när hon gifter sig, och uppfattningen att heterosexualitet är det enda tänkbara och skilsmässa ett tabu.

Våld i hederns namn bygger på ett kollektivistiskt tänkande, där en persons beteende avspeglas på hela familjens och släktens anseende. Centralt är kvinnors och tjejers kyskhet, och det är hela familjen ansvar att kontrollera tjejen så att dåliga rykten inte uppstår, och bestraffa henne om det uppstår. Det finns därför alltid flera förövare. Detta bidrar till omfattande hotbild när tjejen eller kvinnan väljer att lämna sin familj.

Roks noterar även att programmet förklaring till det som kallas ”hedersrelaterat våld och förtryck” som ett våld som är könsrelaterat och att tjejer utsätts. I ingen annan förklaring av våldstyper beskrivs våldet som könsrelaterat.

Roks önskar att programmet använder begreppet ”Våld i hederns namn” för att tydliggöra att.

4.6 Benämning av sugardating

- *Roks ser positivt på att sugardating ses som prostitution*

Roks ser sugerdating som en form av prostitution. Våra tjejjourer möter tjejer som idag lever i prostitution men som startade inom sugardating. Våra tjejjourer är dagligen ute i skolor, andra platser som unga tjejer befinner sig i, och föreläser om prostitution och även sugardating. Roks ser därför positivt på att även programmet bedömer sugardating, såsom Roks, i likhet med prostitution.

Roks noterar dock att programmet använder begreppet ”prostituerade”. Roks menar att man inte kan vara prostituerad utan att man är utsatt för prostitution eller lever i prostitution. Roks önskar därför att ta bort det begreppet från programmet.

Unizon

Unizons yttrande inkom den 27 november 2020 och har i huvudsak följande lydelse.

Sammanfattning

Unizon ser positivt på att staden väljer att ha ett särskilt program mot våld. Frågan om våld behöver, enligt vår erfarenhet, särskilda styrdokument och tydliga program för att lyftas upp på agendan som den livsviktiga fråga det är. Unizon invänder dock starkt mot att programmet genomgående använder ett könsneutralt språk. Mäns våld mot kvinnor är ett enormt samhällsproblem och utövas av män, mot kvinnor, som den yttersta konsekvensen av den maktobalans som finns mellan kvinnor och män i samhället. Att använda könsneutrala begrepp döljer detta faktum.

Unizon finner det påfallande att under texten ”Våld i nära relationer” nämns inte kön alls förutom när man betonar att även män utsätts för våld. Enligt BRÅ:s statistik från 2019² så begås 97 procent av allt våld i en nära relation av en man mot en kvinna. Ett annat exempel är mäns dödliga våld mot kvinnor, bara under och 2019 mördades 16 kvinnor en man de hade eller hade haft en relation med. Enligt BRÅ:s NTU-undersökning³ uppgav var tredje ung tjej att hon utsatts för sexualbrott under föregående år. Förövaren är nästan alltid en kille eller man.

---

² <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/vald-i-nara-relationer.html>

³ <https://www.bra.se/statistik/statistiska-undersokningar/nationella-trygghetsundersokningen.html>

Utifrån detta vill Unizon se en tydligare definition av målgrupperna på sid 19 i programmet. Unizon vill se att begreppen person/vuxen/ung ersätts av man/kvinna/kille/tjej/pojke/flicka.

Själva begreppet ”Våld i nära relationer” döljer både vem som är förövare (och därmed ansvarig) och vem som utsätts. Det döljer också allvaret i våldsutövande, som är brottsliga handlingar och inte något som hör hemma i en ”nära” relation.

Den regionala strategin i Region Stockholm som staden hänvisar till benämner inte heller i tillräckligt hög grad våld som ett jämställdhetsproblem och som ett uttryck av mäns förtryck av kvinnor. Unizon rekommenderar därför att Stockholm stad istället använder de formuleringar som finns i En nationell strategi för att förebygga mäns våld mot kvinnor, som bättre beskriver detta.⁴

Unizon vill också genomgående se komplettering av skrivningar av våld på digitala arenor, då våld i lika stor utsträckning utövas online som offline.

Barn

Gällande texterna om barn anser Unizon även att definitioner av våld behöver kompletteras i vissa delar, och föreslår följande;

- **Psykiskt våld:** Barn som tvingas uppleva pappas våld mot mamma utsätts för psykiskt våld. Vi vet baserat på våra medlemsjournalers erfarenheter och forskning att det ur ett barns perspektiv kan det vara lika skrämmande och traumatiserande att se och uppleva en förälder bli misshandlad som att själv bli slagen. Likaså finns det ett lagförslag om ett nytt barnfridsbrott som kommer innebära att de här barnen kommer att ses som brottsoffer i straffrättslig mening.⁵ Unizon anser att definitionen om psykiskt våld bör utökas till att omfatta barn som tvingas uppleva våld mot en förälder, oftast mamma.
- **Försummelse:** Unizon vill betona vikten av att även inkludera barn i definitionen av försummelse. Försummelse av barn är enligt flera studier vanligare än fysiskt våld och sexuella övergrepp mot barn och starkt kopplad till psykisk och fysisk ohälsa.⁶

Vissa artiklar i barnkonventionen är särskilt viktiga när det gäller barn som utsätts för våld och övergrepp. Unizon föreslår att följande artiklar i barnkonventionen inkluderas:

- Ett barn – det är varje människa under 18 år (art 1)
- Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras (art 2)
- Barnets bästa ska alltid komma i första rummet (art 3)
- Barn har rätt att uttrycka sin mening i alla frågor som berör det (art 12)

---

⁴ <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2016/11/nationell-strategi-for-att-forebygga-och-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor/>

⁵ SOU 2019:32 *Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord.* www.regeringen.se

⁶ Lucas, S., & Jernbro, C. (2014). Försummelse av barn – ett försummat problem. *Läkartidningen*, 111(47), 1–3. www.lakartidningen.se

- Barn ska skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande (art 19)
- Barn ska skyddas mot sexuella övergrepp och mot att utnyttjas i prostitution och pornografi (art 34)
- Staten ska förhindra bortförande och försäljning av, eller handel med barn (art 35)
- Barn ska skyddas mot alla former av utnyttjande (art 36)
- Barn som utsatts för vanvård, utnyttjande, övergrepp eller utnyttjande har rätt till rehabilitering och social återanpassning (art 39)

Prostitution, människohandel och sexuellt våld

Gällande texterna kring prostitution, människohandel och sexuellt våld på sida 10 anser Unizon att det behöver förtydligas att;

- Sexuellt våld är ett våldsutövande som nästan uteslutande utövas av killar och män, och det måste framgå i programmet efter som det styr insatser både till utsatta och till förövare. Vi hänvisar särskilt till mål sex den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.
- Majoriteten som utsätts i olika former av prostitution och sexuell exploatering sex mot ersättning är kvinnor och flickor. Samtidigt är det i princip uteslutande män som utför brottet. Unizon vill framhäva vikten av att det framgår att makt, kön och bristen på jämställdhet även i dessa brott spelar en stor roll.
- Unizon ser positivt på en vid definition av hur sex mot ersättning kan se ut, men prostitution och sex mot ersättning bör även utvidgas i programmet till att även benämna utsatthet i pornografi samt utsatthet online.

Samverkan

Staden skriver ”Det är därför av största vikt att det finns en fungerande intern samhandling, så att personer som har utsatts för våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål eller sexuellt våld oberoende relation ska kunna erbjudas kvalitativt stöd, och att våldsutövare kan motiveras till att söka hjälp för att upphöra med sitt våldsutövande”. Unizon önskar här se en formaliserad samverkan med kvinnojourer, tjejjourer och ungdomsjourer med stabil finansiering av verksamheten genom exempelvis IOP. Jourerna utgör samhällsbärande verksamheter med unik kunskap om mäns och killars våld, och staden bör formalisera samverkan med dem.

Förebyggande arbete

Unizon ser positivt på att staden vill samordna och ta förebyggande arbete på allvar. Det är positivt att staden har kunskap om samtliga preventionsnivåer och arbetar utifrån den socio-ekologiska modellen. Vi vill framhålla vikten av att resurssätta våldsförebyggande arbete, resurser får dock inte tas från stödinsatser för att finansiera preventiva insatser. Stödinsatser måste gå hand i hand med preventiva insatser.

Unizon delar analysen att skolans sex- och samlevnadsundervisning har en viktig roll i universellt förebyggande arbete för att bland annat förändra stereotypa könsnormer och motverka destruktiva mansnormer hos pojkar och unga män. Vi framhåller dock starkt att kritik mot pornografi och kunskap om pornografins skadeverkningar är en formaliserad del av stadens insatser i sex- och samlevnadsundervisning. För att säkerställa detta uppmanas till specifika skrivningar om just definition av pornografi, såsom exempelvis *Pornografi kan definieras som kommersiellt grafiskt material i form av bilder, rörlig bild, eller text som explicit uttrycker sexuell underordning av kvinnor (eller män eller barn) där personen skildras som avhumaniserad och presenteras som objekt som njuter av förnedring, tortyr och/eller våld.*⁷, samt specifika skrivningar om hur pornografins skadeverkningar ska förebyggas.

Arbetsgivarperspektiv

Mäns våld mot kvinnor och barn är ett av vårt lands största samhällsproblem. Att Stockholms stad benämner arbetsgivares ansvar i frågan visar att det tas på största allvar, vilket Unizon välkomnar. Att rutinmässigt fråga om våld och våldsutsatthet vid varje medarbetarsamtal borde vara en självklarhet och stadens arbetsgivare måste ha rutiner för detta likväl som rutiner vid brandsäkerhet eller arbetsmiljö. Chefer behöver formaliserad kunskap om var de kan hänvisa våldsutsatta och vilken hjälp de kan, och är skyldiga att, ge, samt ha kunskap om att våldsutsatta behöver långsiktigt stöd. Då mäns våld mot kvinnor är vanligt förekommande så kommer chefer även ha medarbetare som är förövare och våldsutövare. Även här är det avgörande med rutiner, som inkluderar kunskapen om att våldshandlingar är brottsliga – varav rutiner för polisanmälan m.m måste finnas med i aktuella styrdokument.

Fortsatt behov av kunskapsutveckling

Staden skriver; ”Arbetet med att upptäcka våld så tidigt som möjligt och att ge stöd, skydd och hjälp är ett kontinuerligt och långsiktigt arbete.” Unizon delar åsikten att kontinuitet och långsiktighet är avgörande i arbetet. Arbetet mot mäns våld mot kvinnor måste också struktureras och resurssättas som allt annat arbete i staden, exempelvis ANDT-arbete, arbetsmiljö eller brottsprevention.

Unizon saknar skrivningar om att våldsutövare måste hållas ansvariga för sina handlingar och rutiner för att när brottsliga handlingar har begåtts, ska dessa hanteras inom rättsväsendet samt ge påföljder.

Unizon delar åsikten att kunskap om våld behöver öka genomgående och ser gärna att våldprevention som en del i föräldrastödprogram utvecklas. Inom all kunskapsutveckling gällande mäns och killars våld vill vi se en formaliserad samverkan med kvinnojourer, tjejjourer och ungdomsjourer som kan bidra med avgörande perspektiv och kunskap på området.

---

⁷ <https://unizon.se/aktuellt/remissvar-fran-unizon-angaende-skolverkets-forslag-till-andringar-i-laroplaner-vad-galler>

Mål

Mål 1, stadens verksamheter arbetar våldsförebyggande.

- *Kunskap finns om universella våldsförebyggande metoder och arbetssätt inom stadens verksamheter.*
Unizon vill framhålla vikten av att metoder för att förebygga våld grundar sig i den könsfaktanalys som finns gällande om mäns våld mot kvinnor och killars våld mot tjejer.
- *Universella våldsförebyggande insatser, metoder och arbetssätt kopplat till kön, sexualitet och våld tillämpas inom arenor där barn, unga, vuxna och äldre vistas.*
Unizon önskar även att kunskap kring selektiv och indikativprevention ska finnas på en grundläggande nivå.
- *Staden samverkar med civilsamhället kring det våldsförebyggande arbetet.*
Unizon ser positivt på en samverkan med civilsamhället och vill se en formaliserad samverkan med kvinnojourer, tjejjourer och ungdomsjourer som kan bidra med avgörande perspektiv och kunskap på området genom exempelvis IOP.

Under aktivitet på mål 1 står följande:

- *Säkerställa att skolans sex- och samlevnadsundervisning innefattar jämställdhet och frihet från våld i skolan.*
Unizon delar analysen att skolans sex- och samlevnadsundervisning måste vara grundad i jämställdhet och flickors frihet från att inte utsättas för killars våld. Vi framhåller starkt att kritik mot pornografi och kunskap om pornografins skadeverkningar är en formaliserad del av stadens insatser i sex- och samlevnadsundervisningen. För att säkerställa detta uppmanas till specifika skrivelser om definitionen av pornografi (se ovan) samt om pornografins skadeverkningar. Unizon vill betona vikten av att Stockholm stad, om man väljer att anlita externa aktörer, väljer aktörer med en tydlig värdegrund som benämner våld och utkräver ansvar för våldshandlingar, utifrån en könsfaktanalys, vilket är avgörande för en sex- och samlevnadsundervisning som får positiva konsekvenser gällande att förebygga mäns och killars våld mot kvinnor och tjejer.
- *Sprida regional kampanj för att påverka attityder till sexköp och pornografi*
Unizon är mycket positiva till en sådan kampanj och uppmuntrar till samverkan med kvinno-, tjej- och ungdomsjourer som besitter stor kunskap på området och även har varit drivande i frågan om att förändra attityder och förebygga mot skadeverkningar av pornografi och prostitution.

Mål 2, insatser till förövare

Unizon vill förstärka skrivningen om att allt stöd till förövare måste utgå från de utsattas rätt till trygghet och att arbetet inte tar resurser från stödarbete till de utsatta. Allt arbete måste också syfta till att förövaren tar ansvar för sina handlingar, samt att straff utmätts vid brottsliga handlingar.

Mål 3, Stadens verksamheter arbetar aktivt för att upptäcka våldsutsatta vuxna och barn samt våldsutövare

Unizon ser gärna att man i texten för aktiviteter om att genomföra kampanjer ändrar till att skriva ”lov och ledigheter” istället för ”sommarlov”. Alla former av längre lov och ledigheter kan innebära en hög stress och ökad utsatthet för barn och unga som lever i en hederskontext. Barn och unga hör av sig till våra jourer med oro om bland annat risk för bortförande och tvångsgifte. Att genomföra olika former av kampanjer året runt skapar även en kontinuitet i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Unizon vill här uppmärksamma metodstödet Årshjulet som TRIS, i samarbete med Uppsala kommun, har tagit fram för att ge yrkesverksamma inom skolan förutsättningar att upptäcka och stödja barn och unga som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.⁸

Mål 4 Våldsutsatta vuxna och barn har tillgång till insatser utifrån sina behov

Unizon ser mycket positivt på stadens ambition att skapa och implementera rutiner för att säkerställa skolgång för barn under tiden som de är placerade i skyddat boende beskrivet som aktivitet under mål 4. För barnets bästa anser Unizon att barn, i den mån det är möjligt, snabbt ska komma in i sina vanliga rutiner, både när det gäller små och större barn. För barn i skolåldern råder det dessutom skolplikt. Vi förutsätter att denna ambition kommer att vara flexibel och gälla samtliga barn som vistas på skyddade boenden som ligger inom Stockholms stad, oavsett om barnet i fråga är placerat från en annan kommun eller från den egna staden. Unizons erfarenhet är att det ofta uppstår problem i de fall barn från en kommun bor på jour med sin mamma i en annan kommun, bland annat vad det gäller kösystem och ekonomi. I många fall kan detta göra att det tar väldigt lång tid innan barnet får tillgång till skola. Det finns kommuner som löst detta på ett framgångsrikt sätt och Unizon vill uppmuntra Stockholms Stad att hitta smidiga lösningar för detta och vara en föregångskommun för andra, exempelvis genom att driva frågan i SKR. Unizon vill även uppmuntra Stockholm Stad att skapa och implementera rutiner för säkerställa barns rätt till förskola.⁹

Mål 5 Våldsutsatta vuxna och barn medverkar i brottsutredningar

Unizon önskar att det tydliggörs att stödet från Stödcentrum och Relationsvårdscentrum erbjuds till **våldsutsatta**, exempelvis genom att skriva ”Andel våldsutsatta unga tjejer och killar som får stöd och hjälp av Stödcentrum...”

Mål 6 Stadens verksamheter arbetar med systematisk kunskapsutveckling

Unizon ser mycket positivt på Stockholms stad ambition att skapa och implementera rutiner för systematisk kunskapsutveckling. Unizon ser gärna att de olika nämnderna

---

⁸ TRIS (2020). *Årshjulet: Årshjulet för dig som möter barn och unga som lever i en hederskontext*. Uppsala: RK tryck. Hämtad från <https://www.tris.se/publikation/2020/1/15/metodstod-skola-hjulet>

⁹ Unizon (2019). *Kvinnofridsbarometern 2019: En undersökning av kommunernas arbete mot mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer*. Stockholm: Unizon www.unizon.se

tar hjälp av kvinno-, tjej- och ungdomsjourerna för utbildning om mäns våld mot kvinnor och killars våld mot tjejer. Jourrörelsen har decenniers erfarenhet av att jobba med stöd, skydd och prevention inom flera av de områden som tas upp vid aktiviteter, såsom hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution och sexuellt våld.

Reservationer m.m.

Socialnämnden

Reservation anfördes av Alexandra Mattsson Åkerström, Jackie Nylander båda (V), Karin Gustafsson, Anders Göransson, Lotten Hammar alla (S) enligt följande.

1. Förslaget till Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025 återremitteras
2. Därutöver anfördes följande

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan. Därför föreslår vi att ärendet återremitteras för komplettering med följande perspektiv.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för Jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (**SKR**), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa "Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är "normalt" och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt." Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och

metoder. Vi anser att punkten *"Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning."* ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fänga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna Själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer *"Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen. (Stadsdelsnämnderna)"* Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som

är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Arbetsmarknadsnämnden

Reservation anfördes av Salar Rashid m.fl. (S) och Rashid Mohammed m.fl. (V) enligt följande.

Förvaltningens förslag till beslut godkännes delvis.

Därutöver anfördes följande.

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i

skymundan. Därför föreslår vi att ärendet återremitteras för komplettering med följande perspektiv.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för Jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa "Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är " normalt " och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt. " Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens I val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten "*Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.*" ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat

våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna Själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer "*Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen. (Stadsdelsnämnderna)*" Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvårdscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga. I stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Fastighetsnämnden

Reservation anfördes av Jan Valeskog m.fl. (S) enligt följande.

Vice ordföranden Jan Valeskog m.fl. (S) föreslår att fastighetsnämnden beslutar att kontorets förslag godkänns delvis samt att därutöver anför följande:

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan. Därför föreslår vi att ärendet återremitteras för komplettering med följande perspektiv.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för Jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa "Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är "normalt" och därmed ofreflekterat uppfattas som önskvärt." Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och

metoder. Vi anser att punkten *"Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning."* ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fänga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna Själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer *"Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen. (Stadsdelsnämnderna)"* Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som

är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Särskilt uttalande gjordes av Clara Lindblom m.fl. (V) enligt följande.

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, hedersrelaterat våld och förtryck, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan. Exempelvis att i beskrivningen av olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

I övrigt anser vi att boendefrågan behöver ytterligare belysas. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Under de senaste åren har antalet beviljade förturslägenheter till våldsutsatta kvinnor minskat. Antalet förtursbostäder som förmedlats till den som flytt en våldsam relation har minskat med nästan 73 % sedan 2015. Staden behöver fler genomgångsbostäder till SHIS samt generösare bedömning i ansökan om förturslägenhet.

Vi vill också tillägga att det är viktigt att programmet inte stannar vid ord, utan att professionen tilldelas de resurser som behövs för att kunna utföra sitt arbete.

Idrottsnämnden

Reservation anfördes av Tobias Johansson m.fl. (V) och Alexander Ojanne m.fl. (S) enligt följande.

Vice ordföranden Tobias Johansson m.fl. (V) och Alexander Ojanne m.fl. (S) föreslår att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut samt att därutöver anför följande:

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan. Därför föreslår vi att ärendet återremitteras för komplettering med följande perspektiv.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för Jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv

lyfts Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa "Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är " normalt " och därmed ofreflekterat uppfattas som önskvärt. " Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens I val av arbetsätt och metoder. Vi anser att punkten "*Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetsätt med stöd av forskning.*" ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetsätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna Själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer "*Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen. (Stadsdelsnämnderna)*" Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta

som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförarna verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbetet kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Vi vill även framhålla idrottsrörelsens möjlighet att motverka våldsutövande i allmänhet och våld i nära relationer i synnerhet genom att arbeta förebyggande mot destruktiva mansroller samt föregå med gott exempel genom att själva ha en jämställd verksamhet. På samma sätt som idrott kan hjälpa och stärka barn och unga genom att erbjuda en trygg och positiv gemenskap, kan idrotten bli ett sammanhang där stereotypa och sexistiska könsroller cementeras. Barn och ungas idrottande kan även vara ett utsatt sammanhang och det finns många exempel på där unga, oavsett kön, har blivit utsatta för olika övergrepp inom sin idrott. Vi anser därför att idrottsnämnden bör ta

ansvar för att information om innehållet i stadens program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021–2025 sprids bland stadens idrottsaktiva.

Särskilt uttalande gjordes av Karin Ernlund m.fl. (C), Bo Sundin m.fl. (M), Daniele Fava (L), Minna Thullberg (MP) och Nike Örbrink (KD) enligt följande.

Vi anser precis som förvaltningen att programmet är ett väl genomarbetat dokument som kan utgöra ett värdefullt stöd för nämndernas och bolagens arbete mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation.

Vi vill betona att ledare inom idrottsverksamheter ofta har en god möjlighet att på ett tidigt stadium se om ett barn eller ungdom beter sig annorlunda eller (re)agerar annorlunda än vanligt och därmed signalerar att något inte står rätt till. Därmed har dessa ledare, precis som lärare och annan personal i skolvärlden, också en unik möjlighet att på ett tidigt stadium slå larm. Vi skulle gärna se att idrottsförvaltningen i sin information till de olika föreningarna, klubbarna och andra idrottsverksamheter säkerställer att dessa vet vart ledarna kan vända sig med sin oro.

Kulturnämnden

Reservation anfördes av Torun Boucher m.fl. (V) och Mirja Räihä m.fl. (S) enligt följande.

Vice ordförande Torun Boucher m.fl. (V) och Mirja Räihä m.fl. (S) föreslår att kulturnämnden beslutar att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut, och anför därutöver följande:

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan. Därför föreslår vi att ärendet kompletteras med följande perspektiv.

Programmet saknar en övergripande problembeskrivning i termer av våld, kön och makt. Utan en sådan riskerar visionen att inte kunna uppnås. I stort sett allt våld mot kvinnor utförs av män. Det handlar om maktutövning och förtryck. Könns- och maktperspektivet behöver genomsyra skrivningarna i programmet. Det är först med frihet från mäns våld som kvinnor har samma makt som män att forma samhället och sina

egna liv. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Visionen behöver ett samlande begrepp: Stockholms stad är en stad fri från mäns våld mot kvinnor – ett våld som kommer till uttryck i våld i nära relationer, hedersrelaterat våld etc. Mäns våld mot kvinnor är den förenande länken för programmets fem olika typer av våld, som behöver ses som en integrerad helhet. Det står också i programmet att staden ”ska bidra till de nationella jämställdhetspolitiska målen” samt att det sjätte delmålet innebär att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Det är viktigt att göra den kopplingen explicit, annars riskerar våld i nära relationer och hedersrelaterat våld att förbli ett ”dolt samhällsproblem” (s.32). Under rubriken ”våldets olika uttryck” behöver vidare tydliggöras att våldet även kan ha dödlig utgång.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa ”Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är ”normalt” och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt.” Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten ”*Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.*” ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de

saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Kvinnor kan i dag nekas förtur till bostad med hänvisning till att läget inte är aktuellt i tid då hennes expartner sitter i fängelse, vilket är ett tydligt exempel på hur dessa frågor behöver lyftas och synliggöras i programmet – för att kunna ge effekt i tex stadens arbete med kriterier för förtur. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fänga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Det bör tydliggöras hur staden kan samarbeta med civilsamhället för att uppnå målen i programmet. I detta sammanhang bör det avgörande arbetet som tex kvinnojouren utför lyftas fram. Det bör också beskrivas hur samarbetet kan utvecklas med föreningar som inte primärt arbetar med jämställdhet, men kan bidra till att nå målen. Det kan handla om vilka förväntningar staden har på sådana samarbetspartners, och tydlighet i vad föreningar kan göra för att stärka arbetet mot våld. Det är också ofta så att där behoven kan vara särskilt stora är tilliten till det offentliga lägre. I tex socioekonomiskt utsatta delar av staden behövs därför särskilda insatser för att stärka samarbetet i syfte att nå målen i programmet.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer *”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen. (Stadsdelsnämnderna)”* Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

Fler aktiviteter riktade mot män och pojkar är önskvärda och bör läggas in då bara 1 av 52 aktiviteter har fokus på *”män, pojkar och maskulinitetsfrågor”* (s.20).

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Programmet bör också lägga till en sjätte typ av våld: pornografin. Det är ett växande och allvarligt problem som behöver få en mer framskjuten – och integrerad – plats i programmet. Nu nämns det endast i ett par aktivitetsinslag. Forskning visar att 90% av pornografin har våldsinslag. Pojkar och män formas till våldsverkare. Flickor och kvinnor ska vara tillgängliga för ”hårt sex”, vilket leder till att de mår dåligt och får sina underliv skadade. Det måste motverkas till varje pris.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Servicenämnden

Reservation anfördes av Ingela Edlund m.fl. (S) och Ann-Christine Östling m.fl. (V) enligt följande.

Vice ordföranden Ingela Edlund m.fl. (S) och Ann-Christine Östling m.fl. (V) föreslår att nämnden beslutar att delvis godkänna förvaltningens svar på remissen samt att därutöver anföra följande:

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa "Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är "normalt" och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt." Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten "Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning." ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara

äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fänga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer "Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)" Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får

stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourners framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Utbildningsnämnden

Reservation anfördes av Kadir Kasirga (S) och Tina Kratz (V) enligt följande.

1. Att utbildningsnämnden beslutar delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut.
2. Att därutöver anför följande:

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är

män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa ”Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är ”normalt” och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt.” Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten ”Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.” ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat

våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det var våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Äldrenämnden

Reservation anfördes av Mirja Räihä m.fl. (S) och Robert Mjörnberg m.fl. (V) enligt följande.

1. Att delvis godkänna förvaltningens svar på remissen.
2. Att därutöver anför följande.

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kom-

muner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa ”Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är ”normalt” och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt.” Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten ”Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.” ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det var våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rätts-processen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fri-stående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en vålds-utövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Därutöver vill vi särskilt påtala att en mer differentierad beskrivning av gruppen äldre i programmet hade varit bättre, för att på så sätt kunna anpassa insatserna efter olika behov.

Äldre är en stor och blandad målgrupp. Swecos analys visar att det inom gruppen äldre finns vissa särskilt sårbara grupper som RVT-handläggarna har svårt att nå, till exempel utrikes födda äldre i socioekonomiskt utsatta områden. Dessa grupper nås inte genom det befintliga uppsökande arbetet, och vi anser att ett utökat samarbete med den ideella sektorn i lokalsamhället skulle kunna vara en väg framåt. För att hjälpa personer med dubbel eller trippel utsatthet, exempelvis äldre missbrukare behövs också ett starkare intersektionellt samarbete mellan olika aktörer som kommer i kontakt med dessa målgrupper.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser. Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Särskilt uttalande gjordes av Erik Slottner (KD), Yvonne Fernell-Ingelström m.fl (M), Abit Dundar (L), Ulla Wihlman (MP) och Isak Kupersmidt (C) enligt följande.

Våld i nära relationer är ett allvarligt och utbrett samhällsproblem. När det gäller våld i nära relationer och äldre visar forskning på att förövaren oftast är en nära anhörig eller annan närstående, men kan även ske av omsorgspersonal eller god man. Allt detta försvåras dessutom av att den äldre upplever skamkänslor. Vanligtvis upplever den äldre även rädsla för att ett avslöjande kan leda till fortsatt och kanske förvärrat våld. Detta är en återhållande faktor för att inte gå vidare med sin berättelse och anmäla missförhållandet. Det är därför mycket angeläget, att vi lyfter denna svåra men viktiga fråga inom äldreomsorgen i Stockholm.

Det är positivt att förvaltningen har börjat titta på det nya frågematerialet REA-GERA-S, ett forskningsprojekt finansierat av Brottsofferfonden och som sker i samverkan med Region Östergötland och Linköpings Universitet i syfte att utveckla och komma vidare med de mycket svåra frågor, som omgärdar just området våld i nära relationer.

Frågematerialet fångar inte upp pågående våld utan är mer koncentrerade kring tidigare våld. Samtidigt leder utvecklingen av arbetet med dessa frågor till att man också kommer att bli bättre och mer lyhörd för att även ställa frågor kring pågående våld.

Vi vill understryka hur viktigt det är att detta arbete fortgår och kan utvecklas till en bra modell för hur Stockholm kan arbeta med våld i nära relationer.

Bromma stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Johan Heinonen (S) och Lillemor Samuelsson (V) enligt följande.

Delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut och därutöver anför följande:

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett

Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa ”Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är ”normalt” och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt.” Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten ”Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.” ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fänga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Särskilt uttalande gjordes av Johan Paccamonti (M), Hanna Wistrand (L), Karl Persson (MP) och Adrian Nordén (C) enligt följande.

Vi ställer oss bakom förvaltningens tjänsteutlåtande. Utöver det vill vi lyfta upp de synpunkter som förts fram av pensionärsrådet och rådet för funktionshinderfrågor.

Pensionärsrådets vill anföra:

Stockholms stads tidigare program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck har reviderats av Socialnämnden och omfattar nu även prostitution, människohandel och sexuellt våld oberoende av relation. Då programmet ska utgöra ett stöd för ett strukturerat, kontinuerligt och långsiktigt arbete i stadens nämnder och bolag är det av stor betydelse att det sprids och implementeras på ett effektivt sätt så att det blir ett levande dokument i stadens verksamheter.

När det gäller innehållet i programmet ser KPR som sin främsta uppgift att undersöka/ granska om äldreperspektivet kommer till uttryck på ett tydligt sätt i programmet olik delar. Det kan konstateras att begreppet äldre förekommer på ett flertal ställen i programmet. Så nämns inledningsvis att äldre utgör en av målgrupperna förutom barn, unga och vuxna. Beskrivningen av äldre är dock inte lika utförlig som av övriga målgrupper, varför vissa uppgifter bör framföras.

Äldre, som består av personer över 65 år, är inte en homogen grupp. Den ökar i storlek såväl när det gäller yngre äldre under 80 år som äldre över 80 år. Med hänsyn till det stora åldersspannet och till att äldre i många fall lever under olika sociala och

ekonomiska förhållanden är det av stor vikt att det finns kunskaper och erfarenheter som kan läggas till grund för olika insatser och åtgärder.

Äldre som utsätts för våld av olika slag är särskilt sårbara då de ofta drar sig för att söka hjälp eller anmäla övergrepp som de varit utsatta för. Orsakerna kan vara känslor av skam och/eller skuld samt oro och rädsla för ekonomiska och sociala konsekvenser. I vissa fall kan äldre även ha funktionsnedsättningar bland annat i form av olika demenssjukdomar, vara hemlösa eller vara utrikesfödda, vilket kan medföra att sårbarheten blir än högre.

Förekomsten av våld i olika sammanhang när det gäller äldre är ett dolt samhällsproblem då mörkertalet är stort. Staden har enligt uppgift begränsad tillgång till egen statistik, varför den tillgängliga statistiken inte utgör någon tillförlitlig information om våldets omfattning. Förhoppningsvis kommer utvecklingsarbetet som pågår beträffande stadens verksamhetssystem leda till att statistiken blir tillgänglig och användbar.

Under rubriken Hur många är utsatta? (sid 13) bör äldre behandlas i ett eget stycke och den statistik som finns i sammanhanget klargöras.

Under rubriken Våldets konsekvenser (sid 14-15) anser KPR att målgrupperna bör skildras var och en för sig för att konsekvenserna ska bli tydligare inte minst beträffande äldre.

Beträffande mål 1 (sid 20) saknas uppgifter om konkreta aktiviteter när det gäller våldsförebyggande insatser i stadens regi. Under rubriken förebyggande (sid 29) talas om olika slag av prevention. I detta sammanhang nämns endast träffpunkter för äldre som en skyddsfaktor.

KPR anser slutligen att det fortsättningsvis behövs såväl fördjupad kunskaps- och kompetensutveckling som metodutveckling för alla som arbetar med frågor om olika former av våld inte minst när de rör äldre.

Ett utökat samarbete mellan kommun, region, ideella organisationer och privata aktörer skulle bidra till en utveckling av arbetet för att motverka våld när det gäller äldre.

Vidare vill rådet för funktionshinderfrågor anföra:

Rådet vill framhålla att funktionshinderperspektivet saknas i programmet. Personer med funktionsnedsättning inkluderas inte i programmets målgrupper. Rådet anser att funktionshinderperspektivet behöver framkomma tydligare genomgående i programmet. Rådet vill lyfta frågan hur kontrollen genomförs på boenden för personer med funktionsnedsättning för att tillförsäkra en trygg miljö för de boende, exempelvis så att de inte utsätts för olika former av våld. Frågan om hur verksamheterna kvalitetssäkras läggs till åtgärdslista.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Veronica Palm (S), Lena Rydblom m.fl. (V) och Lisa Palm (Fi) enligt följande.

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, hedersrelate-

rat våld och förtryck, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Enskede-Årsta-Vantör har länge stuckit ut i statistiken vad gäller antalet våldsutsatta i förhållande till stadsdelar med lika många invånare. Stadsdelen är heterogen i sin demografi och det vi ser är att våldet finns i alla områden, åldrar och samhällsklasser. Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan. Exempelvis att i beskrivningen av olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

I övrigt instämmer vi med förvaltningens synpunkter, i synnerhet om att boendefrågan behöver ytterligare belysas. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Under de senaste åren har antalet beviljade förturslägenheter till våldsutsatta kvinnor minskat. Antalet förtursbostäder som förmedlats till den som flytt en våldsam relation har minskat med nästan 73 % sedan 2015. Staden behöver fler genomgångsbostäder till SHIS samt generösare bedömning i ansökan om förturslägenhet.

Vi vill också tillägga att det är viktigt att programmet inte stannar vid ord, utan att professionen tilldelas de resurser som behövs för att kunna utföra sitt arbete.

Farsta stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Kjell Backman m. fl. (S) och Marre Mayr m. fl. (V) enligt följande.

1. Förvaltningens förslag till beslut godkännes delvis.
2. Därutöver anføres följande

Programmet är i sig välkommet och angeläget men föreliggande förslag saknar några delar för att kunna användas i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Det är dock problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp. Exempelvis har det vedertagna "normkritisk" ersatts av "normmedveten". Normkritik handlar om att sätta fokus på makt, dvs att ifrågasätta de normer som påverkar vårt tänkande, vilket "normmedvetenhet" inte alls gör lika tydligt.

Under mål 7 anser vi att punkten "Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetsätt med stöd av forskning." ska föras in.

Under rubriken Programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas tydligare. Det kan handla om att ha en eller flera funktionsnedsättningar, vara äldre, leva i missbruk, vara homo- eller bisexuell, transperson eller

queer eller att ha utländsk bakgrund. Programmet behöver också bli tydligare med hur dessa grupper ska nås och stöttas.

Vidare saknar vi den centrala bostadsfrågan i programmet. Vi vet att många stannar kvar i destruktiva relationer i brist på alternativt boende. Fler hyresrätter med överkomliga hyror behövs för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig. Staden behöver även fler genomgångsbostäder till SHIS. Tyvärr har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld bostad är också anmärkningsvärt. Staden behöver i stället fokusera på förebyggande insatser, och hjälp åt utsatta.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat föreningar som arbetar med frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för att nå målet att Stockholm ska vara en stad fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att det fått större utrymme i själva programmet. T ex har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och opinionsbildare för att få upp frågor om mäns våld mot kvinnor på dagordningen, och gör ett enormt arbete för att skydda kvinnor och barn. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom fler IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I förslaget saknas även skrivningar om privata utförare. Programmet behöver kompletteras så att privata utförare inom exempelvis LSS, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera t ex de fristående skolorna innebär att det våldsförebyggande arbetet kommer att halta då en stor del av barn och unga inte nås. Vi efterlyser också skrivningar om kränkning och hot via nätet, och tankar om hur detta kan mötas.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten så att barn inte behöver lämnas med våldsutövande förälder.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två, där det ena lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, medan det andra fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är också förstås viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Särskilt uttalande gjordes av Kristina Lutz m fl (M), Peter Öberg (L), Lisa Carlbom (MP) och Malena Liedholm Ndounou (C) enligt följande.

För att kunna gå vidare med sitt liv och hitta en sund grund att stå på både för sig själv och för en eventuell familj är en bostad grundläggande. För att uppnå detta behöver alla instanser göra sin del, lika väl kommunen. Våldsutsatta kvinnor behöver stöd och inte enbart i form av boende utan även också juridisk rådgivning och praktisk hjälp.

Bostadssituationen i Stockholms stad är väldigt svår. En av de största utmaningarna som människor som är utsatta för våld i nära relation har är att hitta ett boende som är permanent eller långvarigt, så att de snabbt kan lämna sin partner rent fysiskt. Allt för många människor som vill ha hjälp att lämna sin partner hamnar i en situation där de får bo i andra hand eller inneboende med obefintliga eller osäkra hyreskontrakt

samt ockerhyror. För en våldsutsatt förälder med ett eller flera barn kan detta inte vara ett alternativ- särskilt inte om föräldern inte har en egen ekonomi, ett nätverk, eller de språkkunskaper som behövs för att kunna hitta ett eget boende. Alternativet att ansöka om kvarsittanderätt på sin bostad finns, men under den tiden måste den våldsutsatta få möjlighet till ett annat boende för att våga gå igenom hela processen i tingsrätten utan att bli utsatt för mer våld. Detsamma gäller även för målet att alla våldsutsatta ska kunna genomföra och stå fast vid en polisanmälan. Om inte tillräckligt med skydd ges under tiden som en polisutredning görs och ett eventuellt åtal i tingsrätten genomförs så är inte detta målet realistiskt. Stockholm stads socialtjänst har idogt jobbat med våldsutsatta under väldigt lång tid med de resurser och verktyg som finns men vi som styrande majoritet behöver fortsätta jobba för att ge socialtjänsten än mer resurser och verktyg. Vi har idag 4 RVC och i nästkommande budget ger vi bland annat Bostadsförmedlingen uppdraget att jobba vidare för att förbättra regelverket för förturskön.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Maria Ljuslin m.fl. (V) och Eva Fagerhem m.fl. (S) enligt följande.

Att i huvudsak godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande samt att därutöver anför följande.

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra

punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa ”Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är ”normalt” och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt.” Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten ”Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.” ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska

spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojouurer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor

som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Mario Chahrestan m. fl. (S) enligt följande.

1. Att förslaget till Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025 återremitteras.
2. Därutöver anfördes följande:

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa "Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är "normalt" och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt." Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och

metoder. Vi anser att punkten ”Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.” ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört

viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Reservation anfördes av Özlem Körhan m. fl. (V) enligt följande.

1. Att förslaget till Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025 återremitteras.
2. Därutöver anfördes följande:

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett

Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa "Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är "normalt" och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt." Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten "Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning." ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fänga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Arvid Vikman Rindevall (S) och Maria Ekberg (V) enligt följande.

1. att godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. att därutöver anför följande:

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa ”Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är ”normalt” och därmed ofreflekterat uppfattas som önskvärt.” Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten ”Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.” ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot

fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Magnus Waller (S) och Elisabeth Hedlund (V) enligt följande.

1. Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.
2. Därutöver anförts följande.

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kom-

muner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa ”Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är ”normalt” och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt.” Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten ”Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.” ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Veronica Stiernborg m.fl. (V) enligt följande.

1. Att förslaget till Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025 återremitteras.
2. Därutöver anfördes följande:

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är starkt att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa "Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är "normalt" och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt." Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten "Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning." ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Salar Rashid m.fl. (S) och Anna Laine m. fl. (V) enligt följande.

1. Att förslaget till Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025 återremitteras.
2. Därutöver anfördes följande:

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa "Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är "normalt" och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt." Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten "Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning." ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att

ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fänga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får

stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Tina Kratz (V) och Monica Lövström (S) enligt följande.

1. Att förslaget till Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025 återremitteras.
2. Därutöver anføres följande:

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa ”Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är ”normalt” och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt.” Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten ”Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.” ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver

också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer "Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)" Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Rashid Mohammed (V), Anna Jonazon (S) och tjänstgörande ersättaren Karin Ploen (FI) enligt följande.

1. Förvaltningens förslag till beslut godkännes delvis.
2. Därutöver anfördes följande.

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och

utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa ”Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är ”normalt” och därmed ofreflekterat uppfattas som önskvärt.” Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten ”Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.” ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Södermalms stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Anders Göransson (S), Britten Lagerkvist Tranströmer (S), Magnus Nilsson (S), Charlotte Lilja Pittuco (V) och Frida Nehrfor Hultén (V) enligt följande.

1. Förvaltningens förslag till beslut godkännes delvis.
2. Därutöver anfördes följande.

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är stärkande att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa ”Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar

om vad som är ”normalt” och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt.” Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten ”Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.” ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta

som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det var våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.

Särskilt uttalande gjordes av Christoffer Järkeborn m.fl. (M), Anne-Lie Elfvén (L), Anna-Klara Müntzing (MP) och Lars Rottem Krangnes (C) enligt följande.

Pensionärsrådet i stadsdelen lyfter frågan om äldre som utsatts för våld. Vi instämmer i att det är väldigt angeläget att inte äldre tenderar att glömmas bort när frågor om våld i nära relationer och hedersproblematik diskuteras och förebyggande åtgärder vidtas. Det är mycket bra att äldre tydligt omfattas av själva programmet.

Pensionärsrådet lyfter dock också ett ämne som de beskriver som tabubelagt avseende våld mot äldre i vårdssituationer, och som de pekar på är ett ämne som är en utbildnings- och chefsfråga att hantera.

Vi håller med om att det är viktigt att detta ämne lyfts och tackar pensionärsrådet för deras påpekande. Den som är i en vårdssituation är i ett klart underläge och beroendeställning och desto viktigare att vara mycket medveten om hur riskerna kan se ut och göra allt för att dessa inte ska finnas.

Det behövs mer och uppdaterad kunskap om ämnet, både i den allmänna debatten och lokalt. Majoriteten kommer återkomma i frågan i samband med planeringen av kommande års verksamhet.

Östermalms stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Birgit Marklund Beijer m.fl. (S) och Jaime Barrios m.fl. (V) enligt följande.

Birgit Marklund Beijer m.fl. (S) och Jaime Barrios m. fl (V) yrkar att nämnden delvis bifalla förvaltningens förslag, samt därutöver anför följande;

Vi vill att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld och diskriminering och som lever upp till de mänskliga rättigheterna. Vi vill göra vårt yttersta för att skapa ett Stockholm för alla. Det är positivt att i förslaget till program har fler målgrupper lyfts upp. Vi ställer oss bakom att staden ska stärka sitt arbete mot prostitution, människohandel och sexuellt våld. Genom att se beröringspunkter mellan de olika typerna av våld kan stadens arbete utvecklas och positiva synergieffekter kan uppstå.

Förslaget till program saknar några aspekter/delar som vi anser behöver tillföras för att programmet ska kunna användas ute i stadens verksamheter och inte hamna i skymundan.

I beskrivningen av vilka olika typer av våld som omfattas av programmet under delen som rör våld i nära relationer nämns inte att merparten av de som utövar våld är män. Det är antagligen inte avsiktligt men konsekvensen blir att staden osynliggör ett grundläggande faktum.

Det är bra att stadens program följer samma struktur som den regionala strategin Operation Kvinnofrid. Målsättningarna i programmet är i stort samma mål som Operation Kvinnofrid har. Vilket vi inte har något att invända mot. Tvärtom, det är starkt att olika nivåer i samhället och olika myndigheter arbetar för jämställdhet och utgår ifrån samma mål för att förebygga och bekämpa våldet. Det är därför problematiskt att man i utkastet till program har valt att ta bort eller byta ut viktiga begrepp utan någon förklaring. Till exempel har man valt att utesluta begreppet normkritisk i andra

punkten under mål 1 trots att det lyfts i Operation Kvinnofrid. Det vedertagna begreppet normkritik har också bytts ut mot normmedvetenhet på sidan 28 när viktiga perspektiv lyfts. Begreppet normkritik används av akademi, myndigheter, Sveriges kommuner och regioner (SKR), civilsamhället och många flera. På jämställdhetsmyndighetens webbsida kan man läsa ”Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Det innebär bland annat att få syn på, och ifrågasätta, de normer som påverkar uppfattningar om vad som är ”normalt” och därmed oreflekterat uppfattas som önskvärt.” Normmedvetenhet fångar inte upp samma aspekter som normkritik och därför bör rätt begrepp användas.

Under mål 7 saknas en viktig punkt som återfinns i Operation Kvinnofrid. Punkten handlar om stadens verksamheter ska använda sig av evidens i val av arbetssätt och metoder. Vi anser att punkten ”Staden kvalitetssäkrar sina metoder och arbetssätt med stöd av forskning.” ska föras in under mål 7.

I utkastet till program berörs särskilt utsatta/sårbara grupper i förbifarten. Nämnden har vid flertal tillfälle mottagit rapporter från bland annat socialinspektörerna som visar att staden inte fullföljer sitt ansvar gentemot våldsutsatta som tillhör särskilt utsatta grupper. Under rubriken programmets målgrupper behöver de sårbara grupperna och faktorerna bakom lyftas in tydligare för att öka kunskap bland stadens personal och för att utveckla och ge rätt stöd till den som behöver det. Exempel på faktorer som gör att grupper är särskilt utsatta/sårbara är; att ha en eller funktionsnedsättningar, att vara äldre, att leva i missbruk, att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer och att ha utländsk bakgrund. Utöver att tydliggöra målgrupperna behöver programmet aktiviteter som redogör för vad staden avser att göra för att nå och utveckla stödet till särskilt utsatta grupper.

Vidare saknar vi bostadsfrågan i programmet trots att det är en oerhört central del i arbetet mot våld. Vi vet att många våldsutsatta stannar kvar i relationerna för att de saknar möjlighet att flytta till ett annat boende. Bostadsbristen i Stockholm måste mötas med byggande av fler hyresrätter med överkomliga hyror för att underlätta för våldsutsatta att frigöra sig från destruktiva och våldsamma relationer. Staden behöver också få fram fler genomgångsbostäder till SHIS. Beklagligt nog har majoriteten bromsat de allmännyttiga bostadsbolagens byggande av hyresrätter, Stockholmshus och genomgångsbostäder. Att adressera bostadsfrågan genom att erbjuda de som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck tillfälligt boende är inte bara förkastligt utan också anmärkningsvärt. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld är brott som inte ska premieras. Stadsdelsnämnderna ska inte erbjuda våldsutövare tillfälliga boenden. Aktiviteten måste omgående strykas. Staden behöver däremot fokusera på att utveckla insatser och arbetssätt som både kan fånga upp och få framförallt unga män att sluta bruka våld både mot en partner och att köpa sex.

Fler av aktiviteterna som lyfts är alltför detaljerade vilket går stick i sträv med stadens andra program. Flertalet av aktiviteterna kan strykas till förmån för att låta nämnderna själva besluta vilka aktiviteter som är aktuella för deras verksamheter. På så sätt behöver nämnderna också tänka genom vad de behöver göra inom sina verksamhetsområden för att målen ska uppnås. Att politiken ska besluta om vilka kurser som ska

spridas, vilka projekt som ska genomföras eller vilka utvärderingar som ska följas är en alltför detaljerad styrning.

Aktiviteterna och indikatorerna behöver gås genom och tydliggöras för att inte missförstånd ska ske. Till exempel står det under mål 5, under indikatorer ”Andel personer av dem som polisanmält våldet och har kontakt med RVC som fått stöd under rättsprocessen.(Stadsdelsnämnderna)” Frågan som uppstår är om det är våldsutsatta som har polisanmält som ska få stöd under rättsprocessen eller kan det vara våldsutövare som kan få stöd under rättsprocessen från stadsdelen. På samma sätt kan frågan ställas kring aktiviteterna där det endast står att Stödcentrum och Relationsvåldscentrum ska erbjuda stöd under rättsprocessen utan att klargöra till vem. Det är oerhört viktigt att det klargörs i programmet att stödet under rättsprocessen erbjuds till våldsutsatta och inte våldsutövare.

I framtagandet av programmet har förvaltningen involverat flertal föreningar som arbetar med de här frågorna. Det är bra. Civilsamhällets kunskaper och insatser är ovärderliga i stödet till våldsutsatta och för arbetet att Stockholm ska vara en stad som är fri från våld. Därför hade det varit önskvärt att civilsamhället hade fått ett större utrymme i programmet. Till exempel har kvinnojourerna under lång tid varit en kunskapsbank och pådrivande opinionsbildande för att få upp frågorna om mäns våld mot kvinnor på dagordningen. De gör också dagligen ett enormt viktigt arbete för att se till att skydda kvinnor och deras barn. Staden måste därför se till att kvinnojourerna får stabilare och mer långsiktig finansiering. Under förra mandatperioden införde vi möjligheten att skriva avtal med ideella kvinnojourer genom så kallat idéburet offentligt partnerskap (IOP). Genom att teckna flera IOP kan fler kvinnojourers framtid säkras.

I programmet saknas skrivningar som rör privata utförare inom välfärdsverksamheterna. Programmet behöver därför kompletteras så att de privata utförare som verkar inom exempelvis LSS-verksamhet, äldreomsorg och skola lyfts. Att inte involvera till exempel de fristående skolorna innebär att målsättningen om att det våldsförbyggande arbete kommer att halta eftersom en stor del av barn och unga inte nås.

Vi saknar även skrivningar om kränkningar, hot och brott som sker via nätet. Här hade programmet stärkts av att lyfta den problematiken men också vilka möjligheter som finns när staden kan nå fler genom internet.

Med utgångspunkt i Barnkonventionen bör staden fortsätta arbeta för att utveckla familjerätten samt sätta insatser för att barn inte ska behöva lämnas till umgänge med en våldsutövande förälder. Barnets bästa måste alltid stå i centrum.

Rätt kunskap kan vara avgörande för att den som är utsatt kan få den hjälp som hen har rätt till. Det är viktigt att medel avsätts för att implementera programmet men även för att verksamheterna ska kunna genomföra kompetenshöjande insatser.

Slutligen tror vi att programmet eventuellt kunde tjäna på att delas upp i två program. Där det ena programmet lyfter våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Medan det andra programmet fokuserar på prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Som programmet är upplagt nu oroar vi oss för att delarna som rör det sist nämnda kan hamna i skymundan. Frågor

som rör våld i nära relationer och människohandel är olika saker även om det är mäns våld mot kvinnor som är den gemensamma nämnaren.